

Prokurorų patiriamo streso ir jo įveikos ypatumai: dviejų tyrimų duomenys

Gintautas Valickas

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto
Psichologijos instituto profesorius
socialinių mokslų daktaras (HP)
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 266 7605
El. paštas: <gintautas.valickas@fsf.vu.lt>

Kristina Vanagaitė

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto
Psichologijos instituto docentė
socialinių mokslų daktarė
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 2 66 7605
El. paštas: <kristina.vanagaite@fsf.vu.lt>

Straipsnyje analizuojamas mūsų šalies prokurorų (2013 m. buvo apklausta 349, o 2017 m. – 274 prokurorai) dėl darbo specifikos patiriamas stresas, svarbiausi jo šaltiniai, taikomos streso įveikos strategijos, streso, įveikos strategijų ir prokurorų sociodemografinių charakteristikų sąsajos, taip pat lyginami 2013 ir 2017 metų duomenys.

Pagrindiniai žodžiai: prokurorų patiriamas stresas, streso šaltiniai, taikomos streso įveikos strategijos.

Peculiarities of Stress and Coping among Public Prosecutors: Data from Two Studies

The article analyzes work-related stress experienced by Lithuanian prosecutors (349 and 274 prosecutors participated in the study in 2013 in 2017, respectively), its main sources, and the coping strategies used by the prosecutors. It also delves into the relations of stress, coping strategies, and prosecutors' sociodemographic characteristics; the paper presents a comparison of data gathered in 2013 and 2017.

Keywords: prosecutors' experienced stress, sources of stress, coping strategies.

Įvadas

Įvairių veiklos sričių darbuotojų fizinė ir psichinė sveikata, taip pat psichologinė gerovė yra svarbus dalykas tiek jiems patiems, tiek jų atstovaujamos organizacijoms / institucijoms, tiek ir jų šeimoms¹.

¹ TETRICK, L. E.; WINSLOW, C. J. Workplace stress management interventions and health promotion. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 2015, vol. 2, p. 583–603.

Nekyla abejonų, kad būtina skatinti ir teisininkų / teisėsaugos pareigūnų psichologinę gerovę, nes dėl savo darbo specifikos jie patiria didesnę ar mažesnę stresą (perdegimą), kuris veikia jų profesinę veiklą, psichinę ir fizinę sveikatą, taip pat gerą savijautą².

Teisininkų profesinė veikla (pvz., teisėjo ar prokuroro darbas) yra natūraliai stresinė dėl daugelio įvairių priežasčių³: atliekamos veiklos rungimosi, didelių jiems keliamų reikalavimų, nuolatinio spaudimo priimti svarbius sprendimus, smurto grėsmės, įvairių apribojimų (pvz., kaip reikėtų elgtis viešojoje vietoje), nuolatinio žiniasklaidos dėmesio, didelio savarankiškumo (būtinybės pasitikėti tik savo jėgomis), išgyvenamų emocijų poreikių neigimo, teisėsaugos institucijų hierarchinės struktūros, susidūrimo su žmonėmis (klientais), kurie yra priešiški nusiteikę ir / arba patiria stresą, kančią, ir kita.

Patiriamas stresas teisininkams / teisėsaugos pareigūnams gali sukelti įvairių neigiamų padarinių⁴: fizinės ir psichinės sveikatos problemų, sumažėja dėmesio koncentracija, priimami skuboti sprendimai, prastesni veiklos rezultatai, sumažėja motyvacija, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas, suprastėja tarpasmeniniai santykiai (pvz., dažnesni konfliktai, izoliacija nuo kitų žmonių), kaltės, pykčio, nerimo (baimės) ar depresijos išgyvenimas, emocinis išsekimas, cinizmas ir pan.

Svarbu pažymėti, kad teisininkų / teisėsaugos pareigūnų psichologinė gerovė negali būti paliekama vien jų pačių savipagalbai (vertinama tik kaip jų asmeninis reikalas), nes jų priimami sprendimai daro tiesioginį poveikį svarbiausioms kitų žmonių gyvenimo vertybėms (pvz., socialiniam statusui, garbei, nuosavybei, laisvei), jų sveikatai, gyvenimo tikslams ir pan. Todėl atitinkamos institucijos, jų vadovai, taip pat profesinės asociacijos turėtų skirti teisininkų / teisėsaugos pareigūnų psichologinei gerovei (patiriamam stresui sumažinti) papildomą dėmesį, kad būtų galima užtikrinti tinkamą jų turimos profesinės kompetencijos panaudojimą ir gerus profesinės veiklos rezultatus⁵. Pavyzdžiui, vadovai gali būti mokomi atpažinti savo pavaldinių patiriamo streso požymius, kad būtų galima sumažinti neigiamus ilgalaikio streso padarinius ir pagerinti atliekamos veiklos kokybę⁶.

Galima pasakyti, kad pastaruoju metu tiek mūsų, tiek kitų šalių tyrėjai skiria vis daugiau dėmesio teisininkų / teisėsaugos pareigūnų, taip pat asmenų, kurie įtraukiami į justicijos sistemos veiklą,

² BRAFFORD, A.; REBELE, R. W. Judges' well-being and the importance of meaningful work. *Court Review*, 2018, vol. 54 (2), p. 60–72.

³ CHAMBERLAIN, J.; MILLER, M. K. Stress in the courtroom: Call for research. *Psychiatry, Psychology and Law*, 2008, vol. 15 (2), p. 237–250; FLORES, D. M.; MILLER, M. K.; CHAMBERLAIN, J.; RICHARDSON, J. T.; BORNSTEIN, B. H. *Judges' perspectives on stress and safety in the courtroom: An exploratory study*. *Court Review*, 2009, vol. 45 (3), p. 76–89; KEET, M.; HEAVIN, H.; SPARROW, S. Anticipating and managing the psychological cost of civil litigation. *Windsor Yearbook of Access to Justice*, 2017, vol. 34 (2), p. 73–98; NORTON, L.; JOHNSON, J.; WOODS, G. Burnout and compassion fatigue: What lawyers need to know. *UMKC Law Review*, 2016, vol. 84 (4), p. 987–1002; ZIMMERMAN, I. M. Helping judges in distress. *Judicature*, 2006, vol. 90 (1), p. 10–15.

⁴ CHAMBERLAIN, J.; MILLER, M. K. Stress in the courtroom <...>, 2008; FLORES et al., *Judges' perspectives on stress* <...>, 2009; GERSHON, R. R. M.; BAROCAS, B.; CANTON, A. N.; LI, X.; VLAHOV, D. Mental, physical, and behavioral outcomes associated with perceived work stress in police officers. *Criminal Justice and Behavior*, 2009, vol. 36 (3), p. 275–289; KEET et al., Anticipating and managing the psychological cost <...>, 2017; MILLER, M. K.; RICHARDSON, J. T. A model of causes and effects of judicial stress. *Judges' Journal*, 2006, vol. 45 (4), p. 20–23; NORTON et al., Burnout and compassion fatigue <...>, 2016.

⁵ BRAFFORD, A.; REBELE, R. W. Judges' well-being <...>, 2018; FLORES et al., *Judges' perspectives on stress* <...>, 2009; KEET et al., Anticipating and managing the psychological cost <...>, 2017; PIERSON, P. B.; HAMILTON, A.; PEPPER, M.; ROOT, M. Stress hardiness and lawyers. *Journal of the Legal Profession*, 2017, vol. 42 (1), p. 1–67.

⁶ CHAPIN, M.; BRANNEN, S. J.; SINGER, M. I.; WALKER, M. Training police leadership to recognize and address operational stress. *Police Quarterly*, 2008, vol. 11 (3), p. 338–352.

patiriamam stresui ir jo įveikai. Pavyzdžiui, tiriamas teisėjų⁷, prokurorų⁸, advokatų ir jų padėjėjų⁹, visuomeninių gynėjų (angl. *public defenders*)¹⁰, policijos pareigūnų¹¹, pataisos įstaigų pareigūnų¹², taip pat prisiekusiųjų¹³ patiriamas stresas ir jo įveika.

⁷ BREMER, C. F. Reducing judicial stress through mentoring. *Judicature*, 2004, vol. 87 (5), p. 244–250; CHAMBERLAIN, J.; MILLER, M. K. Stress in the courtroom <...>, 2008; CHAMBERLAIN, J.; RICHARDSON, J. T. Judicial stress: A topic in need of research. In *Stress, Trauma and Wellbeing in the Legal System*. Ed. by M. K. Miller, B. H. Bornstein. New York: Oxford University Press, 2013, p. 269–290; FLORES et al., *Judges' perspectives on stress* <...>, 2009; GUDAITĖ, U.; VALICKAS, G. Teisėjų patiriamas stresas ir jo įveikos ypatumai. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, 2014, t. 15, p. 91–110; MILLER, M. K.; FLORES, D. M. Addressing the problem of courtroom stress. *Judicature*, 2007, vol. 91 (2), p. 60–69; MILLER, M. K.; RICHARDSON, J. T. A model of causes and effects <...>, 2006; SHOWALTER, C. R.; MARTELL, D. A. Personality, stress and health in American judges. *Judicature*, 1985, vol. 69 (2), p. 82–87; ZIMMERMAN, I. M. Helping judges in distress <...>, 2006.

⁸ VALICKAS, G.; VANAGAITĖ, K. Prokurorų patiriamas stresas ir jo įveika. *Teisė*, 2015, t. 96, p. 7–24.

⁹ CHAN, J.; POYNTON, S.; BRUCE, J. Lawyering stress and work culture: An Australian study. *University of New South Wales Law Journal*, 2014, vol. 37 (3), p. 1062–1102; PIERSON et al. Stress hardness and lawyers <...>, 2017; REED, K.; BORNSTEIN, B. H. A stressful profession: The experience of attorneys. In *Stress, Trauma and Wellbeing in the Legal System*. Ed. by M. K. Miller, B. H. Bornstein. New York: Oxford University Press, 2013, p. 217–244.

¹⁰ LYNCH, D. R. The nature of occupational stress among public defenders. *The Justice System Journal*, 1997, vol. 19 (1), p. 17–35.

¹¹ BANDZEVIČIENĖ, R.; BIRBILAITĖ, S.; DIRŽYTĖ, A. Kriminalinės policijos pareigūnų stresas, jo įveika ir vidinė darba. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, t. 4 (8), p. 21–37; BROWN, J. M.; CAMPBELL, E. A. *Stress and policing: Sources and strategies*. Chichester: John Wiley & Sons, 1994; McCARTY, W. P.; SKOGAN, W. G. Job-related burnout among civilian and sworn police personnel. *Police Quarterly*, 2013, vol. 16 (1), p. 66–84; MENARD, K. S.; ARTER, M. L. Stress, coping, alcohol use, and posttraumatic stress disorder among an international sample of police officers: Does gender matter? *Police Quarterly*, 2014, vol. 17 (4), p. 307–327; PASILLAS, R. M.; FOLLETTE, V. M.; PERUMEAN-CHANEY, S. E. Occupational stress and psychological functioning in law enforcement officers. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 2006, vol. 21 (1), p. 41–53; SUMMERLIN, Z.; OEHME, K.; STERN, N.; VALENTINE, C. Disparate levels of stress in police and correctional officers: Preliminary evidence from a pilot study on domestic violence. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 2010, vol. 20 (6), p. 762–777; ŠALKAUSKAITĖ, A.; VALICKAS, G.; GRIKŠIENĖ, R.; RUKŠĖNAS, O. Policijos pareigūnų sprendimų priėmimas kritinėmis aplinkybėmis. *Kriminologijos studijos*, 2015, t. 3, p. 29–58; TERPSTRA, J.; SCHAAP, D. Police culture, stress conditions and working styles. *European Journal of Criminology*, 2013, vol. 10 (1), p. 59–73; VALICKAS, G. Psichologinė pagalba kritiškais įvykius patyrusiems policijos pareigūnams. *Teisininkams apie stresą. Kolektyvinė mokslinė studija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2000, p. 243–258; VALICKAS, G.; VABOLYTE, K. Policijos pareigūnų patiriamas stresas. *Psichologija*, 2002, t. 26, p. 37–53; VIOLANTI, J. M.; FEKEDULEGN, D.; HARTLEY, T. A.; CHARLES, L. E.; ANDREW, M. E.; MA, C. C.; BURCHFIEL, C. M. Highly rated and most frequent stressors among police officers: Gender differences. *American Journal of Criminal Justice*, 2016, vol. 41 (4), p. 645–662; WALTERS, J. A.; USSERY, W. Police stress: History, contributing factors, symptoms, and interventions. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 2007, vol. 30 (2), p. 169–188; YUN, I.; KIM, S.-G.; JUNG, S.; BORHANIAN, S. A study on police stressors, coping strategies, and somatization symptoms among South Korean frontline police officers. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 2013, vol. 36 (4), p. 787–802; ŽUKAUSKAS, G. P.; TALJUNAITĖ, M.; JASMONTAITĖ, E.; SUŠINSKAS, J. Pareigūnų stresų priežastys ir pasekmės. *Teisininkams apie stresą. Kolektyvinė mokslinė studija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2000, p. 221–242.

¹² BROUGH, P.; WILLIAMS, J. Managing occupational stress in a high-risk industry: Measuring the job demands of correctional officers. *Criminal Justice and Behavior*, 2007, vol. 34, p. 555–567; CARLSON, J. R.; ANSON, R. H.; THOMAS, G. Correctional officer burnout and stress: Does gender matter. *The Prison Journal*, 2003, vol. 83 (3), p. 277–288; DOWDEN, C.; TELLIER, C. Predicting work-related stress in correctional officers: A meta-analysis. *Journal of Criminal Justice*, 2004, vol. 32, p. 31–47; FINN, P. Correctional officer stress – a cause for concern and additional help. *Federal Probation*, 1998, vol. 62 (2), p. 65–74; KEINAN, G.; MALACH-PINES, A. Stress and burnout among prison personnel: Sources, outcomes and intervention strategies. *Criminal Justice and Behavior*, 2007, vol. 34, p. 380–398; OWEN, S. S. Occupational stress among correctional supervisors. *The Prison Journal*, 2006, vol. 86 (2), p. 164–181; SUMMERLIN et al. Disparate levels of stress <...>, 2010.

¹³ ANAND, S.; MANWEILLER, H. Stress and the Canadian criminal trial jury: A critical review of the literature and the options for dealing with juror stress. *Criminal Law Quarterly*, 2005, vol. 50 (4), p. 403–440; MILLER, M. K.; BORNSTEIN, B. H. Juror stress: Causes and interventions. *Thurgood Marshall Law Review*, 2004, vol. 30 (1), p. 237–269; MILLER, M. K.; FLORES, D. M. Addressing the problem of courtroom stress <...>, 2007.

Tiesa, tradiciškai iki šiol daugiausiai tyrimų atliekama su policijos pareigūnais, o advokatų, teisėjų, prokurorų ar pataisos įstaigų pareigūnų patiriamam stresui ir jo įveikai skiriama kur kas mažiau dėmesio. Šiame kontekste ypač išsiskiria prokurorai, kurių patiriamo streso tyrėjai kol kas beveik nenagrinėja (pvz., mūsų šalyje atliktas vienas toks tyrimas¹⁴, o panašių tyrimų kitose šalyse mums nepavyko aptikti). Tačiau gauti rezultatai rodo, kad prokurorai, kaip ir kiti teisėsaugos pareigūnai, savo profesinėje veikloje susiduria su panašiais specifiniais ir bendrais streso šaltiniais, taip pat patiria nemažai streso¹⁵, kuris gali sukelti įvairių neigiamų padarinių.

Atsižvelgiant į tai, kokį svarbų vaidmenį prokurorai atlieka mūsų šalies justicijos sistemoje, buvo išskeltas toks mūsų tyrimo *tikslas* – pakartotinai ištirti prokurorų dėl darbo specifikos patiriamą stresą, jo šaltinius ir taikomas streso įveikos strategijas. Siekėme atsakyti į šiuos tyrimo klausimus: 1) kiek streso patiria mūsų šalies prokurorai ir kokios situacijos jiems sukelia didžiausią stresą; 2) kokias streso įveikos strategijas dažniausiai taiko prokurorai ir kaip jos susijusios su patiriamu stresu; 3) kaip patiriamas stresas yra susijęs su prokurorų sociodemografinėmis charakteristikomis; 4) kokie yra 2013 ir 2017 metais gautų duomenų panašumai ir skirtumai.

Tiriamieji

Iš viso antrajame (2017 m.) tyrime¹⁶ buvo apklausti 274 prokurorai (2013 m. tyrime dalyvavo 349 prokurorai¹⁷). Kaip ir ankstesnio tyrimo metu, didžioji tiriamųjų dalis (57,8 proc.) dirbo viename iš didžiųjų šalies miestų (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose ar Panevėžyje), likusieji 42,2 proc. – kituose šalies miestuose. Didžiausia dalis apklaustų prokurorų (75,9 proc.) dirbo apylinkės prokuratūrose, beveik penktadalis (19,2 proc.) – apygardos prokuratūrose ir mažiausia dalis (4,9 proc.) – generalinėje prokuratūroje.

Tyrime dalyvavo 129 vyrai (48,1 proc.) ir 139 moterys (51,9 proc.)¹⁸. Nors moterų, palyginti su vyrais, buvo šiek tiek daugiau visuose prokuratūros padaliniuose, tačiau, palyginę skirtingų lyčių tiriamųjų pasiskirstymą generalinėje, apygardos ir apylinkės prokuratūrose, statistiškai reikšmingo skirtumo¹⁹ nenustatėme. Apklaustų prokurorų amžius buvo nuo 32 iki 63 metų (vidurkis 45,7 metai, SD = 6,853). Lyginant vyrų ir moterų amžių, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatėme, tačiau, kaip ir ankstesnio tyrimo metu, nustatyta, kad generalinėje prokuratūroje dirbančių prokurorų amžius (vidurkis 49,5 m., SD = 3,826) buvo daug didesnis už apygardos (vidurkis 46,6 m., SD = 6,311) ir apylinkės (vidurkis 45,19 m., SD = 7,099) prokuratūrose dirbančių prokurorų amžių ($H = 7,877$, $p < 0,05$, taikytas Kruskalo ir Voliso kriterijus²⁰). Be to, atlikdami duomenų analizę, visus tiriamuosius suskirstėme į tris amžiaus grupes: a) 32–40 metų; b) 41–50 metų; c) 51–63 metų. Skirtingai nei ankstesniame tyrime, didžiausią tiriamųjų dalį sudarė 41–50 metų asmenys (47,3 proc.), mažesnę – 51–63 metų asmenys (30,9 proc.) ir mažiausią – 32–40 metų asmenys (21,8 proc.). Lyginant 2013 ir 2017 metų tiriamųjų pasiskirstymą pagal lytį ($\chi^2 = 3,783$, $p = 0,052$; taikytas Chi kvadrato suderinamumo

¹⁴ Žr. VALICKAS, G.; VANAGAITĖ, K. Prokurorų patiriamas stresas ir jo įveika <...>, 2015.

¹⁵ VALICKAS, G.; VANAGAITĖ, K. Prokurorų patiriamas stresas ir jo įveika <...>, 2015.

¹⁶ Tyrimui pritarė Generalinės prokuratūros vadovybė, o klausimynų platinimą koordinavo prokuroras J. Rėksnys.

¹⁷ VALICKAS, G.; VANAGAITĖ, K. Prokurorų patiriamas stresas ir jo įveika <...>, 2015.

¹⁸ Šeši apklaustieji savo lyties nenurodė.

¹⁹ Detaliau apie taikomus statistinės analizės metodus ir kriterijus žiūrėti: ČEKANA VIČIUS, V.; MURAU SKAS, G. *Statistika ir jos taikymai*. I dalis. Vilnius: TEV, 2001; ČEKANA VIČIUS, V.; MURAU SKAS, G. *Statistika ir jos taikymai*. II dalis. Vilnius: TEV, 2002.

²⁰ Plačiau apie Kruskalo ir Voliso kriterijų žiūrėti: ČEKANA VIČIUS, V.; MURAU SKAS, G. *Statistika ir jos taikymai*. II dalis. Vilnius: TEV, 2002, p. 28–30.

testas²¹) statistiškai reikšmingo skirtumo nenustatyta, tačiau 2017 metų tyrime, palyginti su 2013 metų, dalyvavusių prokurorų amžiaus vidurkis buvo reikšmingai didesnis ($U = 27728,50$, $p < 0,001$; taikytas Mano, Vītlio ir Vilkoksono kriterijus²²).

Tyrime dalyvavusių prokurorų darbo stažas buvo nuo 1 iki 39 metų (vidurkis 17,1 m., $SD = 6,045$)²³. Kaip ir ankstesnio tyrimo metu, dirbantieji Generalinėje prokuratūroje turėjo didžiausią darbo stažą (vidurkis 23,9 m., $SD = 3,068$), o apylinkės prokuratūroje – mažiausią (vidurkis 16,1 m., $SD = 5,981$) (šis skirtumas statistiškai reikšmingas, $H = 26,981$, $p < 0,001$, taikytas Kruskalo ir Voliso kriterijus). Analizuodami duomenis, visus prokurorus suskirstėme į 4 darbo stažo grupes: 1) 1–5 metų; 2) 6–10 metų; 3) 11–15 metų ir 4) 16–39 metų. Taip pat nustatyta, kad tyrime dalyvavusių vyrų darbo stažo vidurkis (18,13 m., $SD = 6,080$) reikšmingai didesnis nei moterų (vidurkis 16,05 m., $SD = 5,861$) ($U = 6403,50$, $p < 0,01$; taikytas Mano, Vītlio ir Vilkoksono kriterijus). Palyginus 2013 ir 2017 metų tiriamųjų darbo stažą, nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas ($U = 31238,00$, $p < 0,001$; taikytas Mano, Vītlio ir Vilkoksono kriterijus): gauti rezultatai atskleidė, kad 2017 metų tyrime, palyginti su 2013 metų, dalyvavusių prokurorų darbo stažas buvo daug didesnis. Kaip ir ankstesnio tyrimo metu dauguma apklaustų tiriamųjų (71,4 proc.) buvo vedę (ištekėjusios), daug mažesnė dalis – nevedę (netekėjusios) (14,1 proc.) arba išsiskykę (-usios) (9,9 proc.), o mažiausiai tyrime dalyvavo asmenų, kurie gyveno nesusituokę (-usios) su partneriu (-e) (4,2 proc.), taip pat našlių (0,4 proc.).

Įvertinimo būdai

Prokurorų patiriamo streso klausimynas. Siekiant įvertinti prokurorų patiriamą stresą buvo panaudotas mūsų sukurtas Prokurorų patiriamo streso klausimynas²⁴, kurį sudaro dvi dalys (kiekvienoje iš jų yra po 93 teiginiai). Pirmoji klausimyno dalis yra skirta įvairių stresorių sukeliama įtampai įvertinti, o antroji – susidūrimui su šiais stresoriais dažnumui per pastaruosius šešis mėnesius įvertinti. Kiekvienos klausimyno dalies teiginiai suskirstyti į keturias skales: Specifinių vidinių stresorių skalė (šiai skalei priskirtos situacijos, susijusios su prokurorų darbo specifika), Bendrų vidinių stresorių skalė (šiai skalei priskirtos situacijos, kurios atspindi stresą sukeliančius prokuratūros organizacijos ir valdymo aspektus); Išorinių stresorių skalė (šiai skalei priskirtos situacijos, kurios atspindi stresą sukeliančią sąveiką su politikais, žiniasklaida ir piliečiais); Konfliktiškų santykių skalė (šiai skalei priskirtos situacijos, atspindinčios konfliktiškus santykius su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis). Klausimyno skalių vidinis patikimumas yra didelis (Kronbacho α reikšmės svyruoja nuo 0,922 iki 0,969). Šie rezultatai rodo, kad klausimynas yra tinkamas tyrimams atlikti (2013 m. taip pat buvo nustatytas didelis visų klausimyno skalių vidinis patikimumas²⁵).

Streso įveikos klausimynas. Prokurorų taikomoms streso įveikos strategijoms nustatyti buvo naudojamas anksčiau mūsų sukurtas klausimynas²⁶. Šį klausimyną sudaro 24 teiginiai, suskirstyti į keturias skales (atspindinčias įvairias streso įveikos strategijas): Socialinės paramos, Problemų sprendimo,

²¹ Plačiau apie Chi kvadrato kriterijų žiūrėti: ČEKANAČIUS, V.; MURAUŠKAS, G. *Statistika ir jos taikymai*. I dalis. Vilnius: TEV, 2001, p. 207–210.

²² Plačiau apie Mano, Vītlio ir Vilkoksono kriterijų žiūrėti: ČEKANAČIUS, V.; MURAUŠKAS, G. *Statistika ir jos taikymai*. II dalis. Vilnius: TEV, 2002, p. 20–25.

²³ 18-a tiriamųjų savo darbo stažo nenurodė.

²⁴ VALICKAS, G.; VANAGAITĖ K. Prokurorų patiriamas stresas ir jo įveika <...>, 2015.

²⁵ Ten pat.

²⁶ žr. GRAKAUSKAS, Ž.; VALICKAS, G. Streso įveikos klausimynas: keturių faktorių modelio taikymas. *Psichologija*, 2006, t. 33, p. 64–75; VALICKAS, G.; ŽELVIENĖ, P.; GRAKAUSKAS, Ž. Patobulinto keturių faktorių streso įveikos klausimyno psichometriniai rodikliai. *Psichologija*, 2010, t. 41, p. 96–110.

Emocinės iškrovos ir Vengimo. Šio tyrimo metu nustatytas klausimyno skalių vidinis patikimumas yra didelis (Kronbacho α reikšmės svyruoja nuo 0,731 iki 0,857). Šie rezultatai rodo, kad klausimynas yra tinkamas tyrimams atlikti (2013 m. taip pat buvo nustatytas gana didelis visų klausimyno skalių vidinis patikimumas²⁷).

Siekiant išsiaiškinti demografinius ir kitus tiriamųjų duomenis, prokurorams dar buvo pateikta papildomų klausimų apie lytį, amžių, šeiminių padėtį, miestą, kuriame dirba, prokuratūros tipą (apylinkės, apygardos, Generalinė), taip pat darbo prokuratūroje stažą.

Tyrimo rezultatai

Tiriamųjų Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių vertinimai

Analizuodami gautus rezultatus visų pirma apskaičiavome išskirtų skalių vertinimo vidurkius ir palyginome juos su 2013 metų tyrimo rezultatais (žr. 1 lentelę). Kaip ir ankstesnio tyrimo metu, vertindami prokurorų patiriamą stresą, skaičiavome išvestinį rodiklį, kurio reikšmės galėjo svyruoti nuo 1 iki 25 balų (tiek tam tikros situacijos sukeliama įtampa, tiek jos pasireiškimo dažnumas buvo vertinamas taikant 5 balų skalę), buvo išskirtas šio intervalo 33,33 procentilis (lygus 5,05) ir 66,66 procentilis (lygus 9,33). Atsižvelgdami į tai, 2017 metų tyrime išskyrėme tokius gautų rodiklių intervalus: a) nuo 1 iki 5,05 balo (silpnas stresas); b) nuo 5,06 iki 9,33 balo (vidutinis stresas); c) nuo 9,34 iki 24,44 balų (stiprus stresas).

1 lentelė. Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių įverčių vidurkiai: 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatai

Skalė	2013 m.		2017 m.		Mano ir Vitnio U	p reikšmė*
	Vertinimo vidurkis	Standartinis nuokrypis	Vertinimo vidurkis	Standartinis nuokrypis		
Specifinių vidinių stresorių	8,52	3,502	8,62	3,710	36343,50	0,833
Bendrų vidinių stresorių	9,01	4,816	8,94	4,992	36996,00	0,757
Išorinių stresorių	9,07	5,371	8,51	5,729	36937,00	0,094
Konfliktiškų santykių	5,28	3,216	5,55	3,580	40394,00	0,549

* Nurodytos p reikšmės, gautos palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus (taikytas Mano, Vitnio ir Vilkoksono kriterijus)

2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatų palyginimas atskleidė, kad visų keturių skalių įverčių vidurkiai statistiškai reikšmingai nesiskiria. 2017 metais, kaip ir 2013 metais, tyrime dalyvavę prokurorai patiria vidutinio stiprumo stresą situacijose, susijusiose su prokuroro darbo specifika (Specifinių vidinių stresorių skalės vertinimo vidurkiai yra atitinkamai 8,62 ir 8,52), situacijose, kurios atspindi įvairius prokuratūros organizacijos ir valdymo aspektus (Bendrų vidinių stresorių skalės vertinimo vidurkiai yra atitinkamai 8,94 ir 9,01), situacijose, kurios atspindi stresą sukeliančią sąveiką su politikais, žinias-klaida ir piliečiais (Išorinių stresorių skalės vertinimo vidurkiai yra atitinkamai 8,51 ir 9,07), taip pat situacijose, kurios atspindi konfliktiškus santykius su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis (Konfliktiškų santykių skalės vertinimo vidurkiai yra atitinkamai 5,55 ir 5,28). Reikia pažymėti, nors Išorinių stresorių skalės vertinimo įverčiai 2017 metais, palyginti su 2013 metais, sumažėjo, o Konfliktiškų santykių skalės – šiek tiek padidėjo, tačiau šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi. Nustatyta, kad

²⁷ VALICKAS, G.; VANAGAITĖ K. Prokurorų patiriamas stresas ir jo įveika <...>, 2015.

2017 metais, kaip ir ankstesnio tyrimo metu, Konfliktiškų santykių skalės vertinimo vidurkis yra pats mažiausias (nors jis taip pat rodo patiriamą vidutinio stiprumo stresą).

Gauti rezultatai atskleidė, kad 2017 metais, kaip ir 2013 metais, prie didžiausią stresą sukeliančių specifinių darbo situacijų galima priskirti mažą policijos tyrėjų motyvaciją gerai atlikti savo darbą (šio teiginio vertinimo vidurkiai yra atitinkamai 12,59 ir 12,76), žemą policijos tyrėjų kvalifikaciją (12,79 ir 13,01), į prokuratūrą siunčiamas prastai (nekokybiškai) policijos tyrėjų parengtas bylas (12,85 ir 12,69), taip pat prokurorams „permetą“ atsakomybę už ikiteisminį nusikalstamų veikų tyrimą (14,90 ir 14,57). Mažiausią stresą sukeliančios specifinės darbo situacijos buvo tokios: neturima galimybės (tyrimo eigoje) visuomenei ir žiniasklaidai paaiškinti savo veiksmų ir priimamų sprendimų (šio teiginio vertinimo vidurkiai 2017 ir 2013 m. yra atitinkamai 3,95 ir 3,74), seksualinių nusikaltimų tyrimas ir kontrolė (4,21 ir 3,84), su smurtu susijusių įrodymų byloje peržiūra (4,63 ir 4,03) bei žiaurių nusikaltimų (ypač prieš vaikus) tyrimas ir kontrolė (5,05 ir 4,22).

2017 ir 2013 metais apklaustiems prokurorams prie didžiausią stresą sukeliančių situacijų, susijusių su prokuratūros organizacijos ir valdymo aspektais, galima priskirti tas pačias situacijas: daug laiko atimančią būtinybę pildyti visokius dokumentus (šio teiginio vertinimo vidurkiai yra atitinkamai – 11,65 ir 12,32), po reformos padidėjusį techninio darbo krūvį (pvz., reikia pačiam suvesti duomenis į informacinę sistemą, atitinkamai – 13,61 ir 15,03). 2017 metais apklausti prokurorai prie didžiausią stresą šioje srityje sukeliančių situacijų taip pat priskyrė per mažą atlyginimą (11,32) ir nevykdomus sisteminius pokyčius, kurie apimtų policiją, teismus ir prokuratūrą (11,15). Mažiausią stresą sukeliančios šios srities situacijos (tiek 2017, tiek 2013 m.) buvo tokios: negali pasitikėti savo kolegomis (kitais prokurorais) (šio teiginio vertinimo vidurkiai yra atitinkamai 5,55 ir 5,07), nepagrįsti ir / ar per daug dažni tarnybiniai patikrinimai (5,58 ir 5,29), taip pat pagarbos vyresnio amžiaus prokurorams trūkumas (5,67 ir 5,10).

Tyrimo rezultatai atskleidė statistiškai reikšmingą specifinių vidinių ir bendrų vidinių stresorių vertinimo ryšį ($r = 0,792$, $p < 0,001$, skaičiuotas Pirsono koreliacijos koeficientas²⁸). Galima pridurti, kad reikšmingas šių stresorių grupių vertinimo ryšys buvo nustatytas ir 2013 metais²⁹. Kitaip tariant, prokurorai, kurie nurodė, kad patiria vidutinio stiprumo stresą dėl situacijų, susijusių su prokuroro darbo specifiška, taip pat pažymėjo, kad vidutinio stiprumo stresą jiems sukelia ir situacijos, susijusios su įvairiais prokuratūros organizacijos ir valdymo aspektais.

Be to, nustatyta, kad tiek 2017, tiek 2013 metais vidutinio stiprumo stresą prokurorams sukelia situacijos, kurios atspindi stresą sukeliančią sąveiką su politikais, žiniasklaida ir piliečiais. Prie didžiausią stresą sukeliančių šios grupės situacijų abiejuose tyrimuose galima priskirti tokia, kai politikai, siekdami pagerinti savo įvaizdį, pašiepia ir menkina prokurorus (šio teiginio vertinimo vidurkiai yra atitinkamai 9,19 ir 10,24), tendencingą prokuratūros darbo pristatymą spaudoje ir per televiziją (9,86 ir 10,62), žiniasklaidos formuojamą visuomenės nuomonę, kad prokurorai yra korumpuoti (10,07 ir 10,84), valdžios ir politikų abejingumą prokurorų problemoms (11,17 ir 11,37). Mažiausią stresą sukeliančios šios grupės situacijos abiejuose tyrimuose buvo tos pačios – tai diskusijos su žmonėmis dėl visuomenėje žinomų bylų tyrimo (šio teiginio vertinimo vidurkiai 2017 ir 2013 metais yra atitinkamai 4,90 ir 5,17) bei prašymai pakomentuoti bylų tyrimą ne darbo metu (4,21 ir 4,36).

Galiausiai gauti rezultatai parodė, kad 2017 metų tyrime prie didžiausią stresą prokurorams sukeliančių situacijų, atspindinčių konfliktiškus santykius su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis, galima priskirti advokatų siekimą pažeminti prokurorą (šio teiginio vertinimo vidurkis – 7,34) ir advokatų,

²⁸ Plačiau apie Pirsono koreliacijos koeficientą žiūrėti: ČEKANAVIČIUS, V.; MURAUŠKAS, G. *Statistika ir jos taikymai*. I dalis. Vilnius: TEV, 2001, p. 124–126; 165–168.

²⁹ VALICKAS, G.; VANAGAITĖ K. Prokurorų patiriamas stresas ir jo įveika <...>, 2015.

gerai išmanančių prokuroro darbo specifiką, skundus (siekiant paskatinti patikrinimus sistemos viduje ir sukelti prokurorui nemalonumų) (7,42). 2013 metų tyrime prie didžiausią stresą sukeliančių šios grupės situacijų buvo priskirtos tokios, kai dėl darbo trūksta laiko bendrauti su artimaisiais (8,58) arba poilsiu ir laisvalaikiui (8,90). Mažiausią stresą sukeliančios situacijos abiejuose tyrimuose buvo panašios – tai neigiamas šeimos ir artimųjų požiūris į prokurorus (šio teiginio vertinimo vidurkiai 2017 ir 2013 metais yra atitinkamai 2,89 ir 2,95) ir konfliktiški santykiai su bendradarbiais (3,76 ir 3,06).

Palyginę visų keturių klausimyno skalių įverčių vidurkius, nustatėme statistiškai reikšmingą skirtumą ($S = 194,671$, $p < 0,001$, taikytas Frydmano kriterijus³⁰): gauti rezultatai rodo, kad prokurorams daug didesnę stresą sukelia situacijos, susijusios su bendrais ir specifiniais vidiniais stresoriais (prokuratūros organizacijos ir valdymo ypatumai, taip pat prokurorų darbo specifiką) ir su išoriniais stresoriais (sąveika su politikais, žiniasklaida ir piliečiais), palyginti su tokiomis situacijomis, kurios atspindi konfliktiškus santykius su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis (2013 m. tyrime buvo gauti panašūs rezultatai³¹).

Moterų ir vyrų Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių vertinimas

Toliau analizavome klausimyno skalių įverčius, atsižvelgdami į tiriamųjų demografines charakteristikas, jų darbo patirtį ir darbo vietą. Iš pradžių palyginome, ar skiriasi moterų ir vyrų Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių teiginių vertinimas (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Moterų ir vyrų Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių įverčių vidurkiai: 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatai

Skalė	Moterų skalių įverčių vidurkiai		Vyrų skalių įverčių vidurkiai		Moterų ir vyrų skalių įverčių palyginimas
	2013 m. n = 147	2017 m. n = 139	2013 m. n = 189	2017 m. n = 129	
Specifinių vidinių stresorių	8,61	8,79	8,41	8,45	$U = 5279,0$, $p = 0,450$
	$U = 7203,50$, $p = 0,743^*$		$U = 9831,50$, $p = 0,942$		
Bendrų vidinių stresorių	8,61	8,98	9,2	8,88	$U = 5845,50$, $p = 0,665$
	$U = 7559,0$, $p = 0,731$		$U = 9529,50$, $p = 0,541$		
Išorinių stresorių	9,17	8,84	9,13	8,18	$U = 6458,50$, $p = 0,599$
	$U = 7745,50$, $p = 0,372$		$U = 9540,50$, $p = 0,083$		
Konfliktiškų santykių	5,26	5,50	5,18	5,57	$U = 6958,0$, $p = 0,735$
	$U = 8461,50$, $p = 0,805$		$U = 10661,50$, $p = 0,532$		

* Nurodytos p reikšmės, gautos palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus (taikytas Mano, Vitnio ir Vilksosono kriterijus)

Išanalizavus skirtingos lyties atstovų Prokurorų patiriamo streso skalių įverčius, 2017 metais statistiškai reikšmingų skirtumų nebuvo nustatyta (taikytas Mano, Vitnio ir Vilksosono kriterijus). 2017 metų tyrimo rezultatai rodo, kad nors moterys, palyginti su vyrais, situacijose, susijusiose su bendrais ir specifiniais vidiniais bei išoriniais stresoriais, patiria šiek tiek stipresnę stresą, tačiau šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi (2013 m. tyrime gauti panašūs moterų ir vyrų visų klausimyno skalių vertinimai).

³⁰ Plačiau apie Frydmano kriterijų žiūrėti: ČEKANA VIČIUS, V.; MURAU SKAS, G. *Statistika ir jos taikymai*. II dalis. Vilnius: TEV, 2002, p. 30–33.

³¹ VALICKAS, G.; VANAGAITĖ K. Prokurorų patiriamas stresas ir jo įveika <...>, 2015.

2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatų palyginimas atskleidė, kad tiek moterų, tiek vyrų įvairiose situacijose patiriamo streso stiprumas reikšmingai nesiskyrė. Kitaip sakant, 2017 metais apklaustos moterys ir vyrai nurodė, kad patiria panašaus stiprumo stresą kaip ir skirtingų lyčių prokurorai, apklausti 2013 metais.

2017 metų tyrimo rezultatai atskleidė, kad situacijose, susijusiose su prokuroro darbo specifika (Specifinių vidinių stresorių skalė), 19,4 proc. vyrų ir 17,3 proc. moterų patiria silpną stresą, 40,7 proc. vyrų ir 38,5 proc. moterų – vidutinį ir 39,9 proc. vyrų ir 44,2 proc. moterų – stiprų stresą ($\chi^2 = 0,447$, $p = 0,800$). Kaip ir ankstesnio tyrimo metu, situacijose, susijusiose su prokuratūros organizacijos ir valdymo ypatumais (Bendrų vidinių stresorių skalė) didžiausias procentas tiek apklaustų vyrų (40,9 proc.), tiek moterų (42,8 proc.) patiria stiprų stresą, mažiau – vidutinio stiprumo stresą (33,6 proc. vyrų ir 32,7 proc. moterų) ir mažiausiai – silpną stresą (25,5 proc. vyrų ir 24,5 proc. moterų) ($\chi^2 = 0,075$, $p = 0,963$). Panašius rezultatus gauta ir lyginant tiriamųjų patiriamą stresą situacijose, kurios atspindi sąveiką su politikais, žiniasklaida ir piliečiais (Išorinių stresorių skalė): didžiausia dalis tiek vyrų (37,6 proc.), tiek moterų (35,7 proc.) šiose situacijose patiria stiprų stresą; apklausti vyrai, palyginti su moterimis, šiek tiek rečiau nurodė, kad šiose situacijose jie patiria vidutinio stiprumo stresą (atitinkamai 27,4 proc. ir 32,2 proc.) ir panašus procentas vyrų ir moterų nurodė, jog šiose situacijose jie patiria silpną stresą (atitinkamai 35,0 proc. ir 32,1 proc.) ($\chi^2 = 0,656$, $p = 0,720$). Galiausiai situacijose, kurios atspindi konfliktiškus santykius su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis (Konfliktiškų santykių skalė), didžiausias procentas apklaustų vyrų (53,8 proc.) ir moterų (51,7 proc.) pažymėjo, kad patiria silpną stresą, ir tik 14 proc. vyrų bei 12,7 proc. moterų minėtose situacijose patyrė stiprų stresą ($\chi^2 = 0,325$, $p = 0,850$).

Skirtingo amžiaus tiriamųjų Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių vertinimas

Palyginus, ar skiriasi 2017 metų tyrimo skirtingo amžiaus grupių (32–40 m., 41–50 m. ir 51–63 m.) tiriamųjų Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių įverčiai (žr. 3 lentelę), statistiškai reikšmingų skirtumų nustatyta lyginant tik Specifinių vidinių stresorių skalės įverčių vidurkius ($p < 0,05$). Gauti rezultatai rodo, kad 32–40 metų tiriamiesiems, palyginti su 41–50 ir 51–63 metų asmenimis, daug didesnę stresą sukelia prokurorų darbo specifika (skalės vertinimo vidurkiai yra atitinkamai 9,64, 8,58 ir 7,85). Galima pridurti, kad situacijose, susijusiose tiek su prokuratūros organizacijos ir valdymo ypatumais (Bendrų vidinių stresorių skalė), tiek atspindinčiose sąveiką su politikais, žiniasklaida ir piliečiais (Išorinių stresorių skalė), 32–40 metų prokurorai, palyginti su 41–50 ir 51–63 metų, taip pat patiria didesnę stresą (tačiau šiais atvejais statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta). Reikia pažymėti, kad 2013 metais skirtingo amžiaus tiriamųjų visų klausimyno skalių įverčių vidurkiai buvo panašūs³² ir netgi rodė tendenciją, kad vyriausiesiems (51–61 m.) prokurorams, palyginti su jaunesniais, didesnę stresą sukelia tiek įvairūs prokuratūros organizacijos ir valdymo aspektai, tiek sąveika su politikais, žiniasklaida ir piliečiais, tiek konfliktiški santykiai su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis. 2017 metų tyrimo rezultatai, atvirkščiai, atskleidė, kad jauniausios amžiaus grupės prokurorai, palyginti su vyresniais, įvairiose situacijose patiria didesnę stresą. Pavyzdžiui, situacijos, susijusios su prokuroro darbo ypatumais, stiprų stresą sukelia 58,7 proc. 32–40 metų, 38,5 proc. 41–50 metų ir 32,1 proc. 51–63 metų prokurorų ($\chi^2 = 11,115$, $p < 0,05$). O situacijose, susijusiose su įvairiais prokuratūros organizacijos ir valdymo aspektais, stiprų stresą patiria 50 proc. 32–40 metų, 42,6 proc. 41–50 metų ir tik 27,7 proc. 51–63 metų prokurorų ($\chi^2 = 6,660$, $p = 0,155$). Sąveika su politikais, žiniasklaida ir piliečiais silpną stresą sukelia tik 20 proc. 32–40 metų, 34,3 proc. 41–50 metų ir 42,4 proc. 51–63 metų prokurorams ($\chi^2 = 13,785$, $p < 0,01$). Konfliktiški santykiai su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis stiprų stresą sukelia 17 proc. 32–40 metų, 14,6 proc. 41–51 metų ir tik 8,8 proc. 51–63 metų prokurorų ($\chi^2 = 3,315$, $p = 0,506$).

³² VALICKAS, G.; VANAGAITĖ K. Prokurorų patiriamas stresas ir jo įveika <...>, 2015.

3 lentelė. Skirtingo amžiaus grupių tiriamųjų Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių įverčiai: 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatai

Skalė	Amžiaus grupė						Skirtingo amžiaus grupių skalių įverčių palyginimas
	29–40 m.		41–50 m.		51–63 m.		
	2013 m. n = 153	2017 m. n = 53	2013 m. n = 125	2017 m. n = 115	2013 m. n = 44	2017 m. n = 75	2017 m.
Specifinių vidinių stresorių	8,67	9,64	8,48	8,58	8,62	7,85	H = 7,900, p = 0,019**
	U = 2753,50, p = 0,044*		U = 5486,0, p = 0,965		U = 933,50, p = 0,166		
Bendrų vidinių stresorių	8,74	9,52	8,95	9,04	9,86	7,93	H = 5,522, p = 0,063
	U = 2892,50, p = 0,261		U = 5542,50, p = 0,910		U = 995,50, p = 0,044		
Išorinių stresorių	8,89	8,67	9,63	8,58	9,82	8,12	H = 1,188, p = 0,552
	U = 3243,0, p = 0,691		U = 5232,50, p = 0,072		U = 1089,0, p = 0,091		
Konfliktiškų santykių	5,07	5,67	5,23	5,66	5,85	4,86	H = 5,890, p = 0,053
	U = 3163,50, p = 0,319		U = 6005,50, p = 0,502		U = 1105,50, p = 0,031		

* Nurodytos p reikšmės, gautos palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus (taikytas Mano, Vitnio ir Vilkoksono kriterijus)

** Nurodytos p reikšmės, gautos lyginant 2017 metų tyrimo skirtingo amžiaus grupių skalių įverčius (taikytas Kruskalo ir Voliso kriterijus)

2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatų palyginimas leidžia kalbėti apie tokias svarbias tendencijas. *Pirma*, jauniausio amžiaus (29–40 m.) prokurorai pastaruoju metu daugumoje tirtų situacijų patiria didesnę stresą negu anksčiau. 2017 metų, palyginti su 2013 metų, tyrimo rezultatai atskleidė, kad 29–40 metų prokurorai patiria daug didesnę ($p < 0,05$) stresą situacijose, susijusiose su prokuroro darbo ypatumais, taip pat išgyvena stipresnę stresą ir situacijose, susijusiose su įvairiais prokuratūros organizacijos ir valdymo aspektais, bei situacijose, atspindinčiose konfliktiškus santykius su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis (tačiau šiais atvejais skirtumai nėra statistiškai reikšmingi). *Antra*, 2017 metais, palyginti su 2013 metais, apklaustų vyriausio amžiaus (51–63 m.) tiriamųjų Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių įverčiai sumažėjo (tam tikrais atvejais – statistiškai reikšmingai). Kitaip tariant, 2017 metais, palyginti su 2013 metų, vyriausio amžiaus prokurorai nurodė, kad patiria mažesnę stresą tiek situacijose, susijusiose su prokuroro darbo ypatumais, tiek atspindinčiose sąveiką su politikais, žiniasklaida ir piliečiais. Be to, šios amžiaus grupės prokurorai situacijose, susijusiose su įvairiais prokuratūros organizacijos ir valdymo aspektais ($p < 0,05$) bei atspindinčiose konfliktiškus santykius su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis ($p < 0,05$), 2017 metais, palyginti su 2013 metais, patyrė reikšmingai mažesnę stresą.

Skirtingą darbo stažą turinčių tiriamųjų Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių įverčiai

Atsižvelgdami į tai, kad „1–5 metų“ darbo stažą turinčių asmenų grupę 2017 metais pateko tik 2 tiriamieji, šią grupę pašalinome iš tolesnės rezultatų analizės (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Skirtingą darbo prokuratūroje stažą turinčių tiriamųjų klausimyno skalių įverčiai: 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatai

Skalė	Darbo stažas						Skirtingą darbo stažą turinčių grupių skalių įverčių palyginimas	
	6–10 m.		11–15 m.		16–39 m.		2013 m.	2017 m.
	2013 m. n = 68	2017 m. n = 48	2013 m. n = 100	2017 m. n = 61	2013 m. n = 132	2017 m. n = 145		
Specifinių vidinių stresorių	8,77	10,18	8,83	8,02	8,16	8,51	H = 2,205, p = 0,332**	H = 10,378, p = 0,006***
	U = 912,00, p = 0,013*		U = 2060,50, p = 0,223		U = 6963,50, p = 0,771			
Bendrų vidinių stresorių	8,41	9,55	9,58	8,12	8,85	9,18	H = 1,462, p = 0,481	H = 3,071, p = 0,215
	U = 985,50, p = 0,127		U = 2204,50, p = 0,134		U = 7472,50, p = 0,958			
Išorinių stresorių	8,69	8,71	9,4	7,67	9,63	8,78	H = 0,827, p = 0,661	H = 1,790, p = 0,409
	U = 1361,50, p = 0,877		U = 1989,50, p = 0,062		U = 7128,0, p = 0,110			
Konfliktiškų santykių	5,26	6,25	5,51	4,81	5,14	5,55	H = 0,174, p = 0,917	H = 6,338, p = 0,042
	U = 1127,50, p = 0,071		U = 2353,00, p = 0,259		U = 8275,50, p = 0,856			

* Nurodytos p reikšmės, gautos palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus (taikytas Mano, Vitnio ir Wilkoxsono kriterijus)

** Nurodytos p reikšmės, gautos lyginant 2013 metų tyrimo skirtingą darbo stažą turinčių tiriamųjų skalių įverčius (taikytas Kruskalo ir Voliso kriterijus)

*** Nurodytos p reikšmės, gautos lyginant 2017 metų tyrimo skirtingą darbo stažą turinčių tiriamųjų skalių įverčius (taikytas Kruskalo ir Voliso kriterijus)

Palyginus 2017 metais apklaustų skirtingą darbo prokuratūroje stažą turinčių tiriamųjų skalių įverčių vidurkius nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi Specifinių vidinių stresorių ($p < 0,01$) ir Konfliktiškų santykių ($p < 0,05$) skalių įverčiai. Gauti rezultatai atskleidė, kad 6–10 metų darbo stažą turintys prokurorai, palyginti su turinčiais didesnę darbo stažą, patiria daug stipresnę stresą tiek situacijose, susijusiose su prokuroro darbo specifika, tiek situacijose, kurios atspindi konfliktiškus santykius su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis. Reikia pažymėti, kad 2013 metais, lyginant trijų skirtingą darbo stažą turinčių tiriamųjų grupių skalių įverčių vidurkius, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta.

Palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų 6–10 metų darbo prokuratūroje stažą turinčių tiriamųjų skalių įverčių vidurkius nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi tik Specifinių vidinių stresorių skalės įverčiai ($p < 0,05$). Pasirodo, kad 2017 metais tyrime dalyvavę 6–10 metų darbo stažą turintys asmenys, palyginti su dalyvavusiais 2013 metais, situacijose, susijusiose su prokuroro darbo specifika, patiria daug stipresnę stresą. Abiejų tyrimų rezultatų palyginimas taip pat atskleidė, kad 6–10 metų darbo stažą turintys asmenys 2017 metais, palyginti su 2013 metais, situacijose, susijusiose su įvairiais prokuratūros organizacijos ir valdymo aspektais, tiek atspindinčiose sąveiką su politikais, žiniasklaida ir piliečiais bei konfliktiškus santykius su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis, taip pat patiria stipresnę stresą (tačiau šiais atvejais skirtumai nėra statistiškai reikšmingi). Galima kelti prielaidą, kad prokuratūros reforma situacijose, susijusiose su prokuroro darbo specifika, nesumažino, o netgi priešingai – padidino prokurorų patiriamą stresą: antro tyrimo rezultatai parodė, kad turintys mažiausią darbo stažą (6–10 m.),

taip pat jaunesnio amžiaus (29–40 m.) prokurorai, palyginti su vyresniais ir turinčiais didesnę darbo stažą, šiose situacijose patiria daug stipresnę stresą.

Palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų 11–15 ir 16–39 metų darbo prokuratūroje stažą turinčių tiriamųjų skalių įverčių vidurkius, statistiškai reikšmingų skirtumų nustatyta. Tačiau galima pažymėti, kad 2017 metais, palyginti su 2013 metais, 11–15 metų darbo stažą turinčių prokurorų grupės visų skalių įverčių vidurkiai sumažėjo, o 16–39 metų darbo stažą turinčių grupės – daugeliu atvejų šiek tiek padidėjo.

Tiriamųjų darbo vieta ir Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių įverčiai

Pirmausia palyginome prokurorų, dirbančių arba viename iš didžiųjų šalies miestų (Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, Šiauliuose, Vilniuje), arba kituose šalies miestuose Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių įverčius (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Miestas, kuriame dirba prokurorai, ir Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių įverčiai: 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatai

Skalė	Miestas, kuriame dirba prokurorai				Didžiųjų ir kitų šalies miestų prokurorų skalių įverčių palyginimas
	didžiųjų šalies miestų prokurorų skalių įverčių vidurkiai		kitų šalies miestų prokurorų skalių įverčių vidurkiai		
	2013 m. n = 247	2017 m. n = 156*	2013 m. n = 88	2017 m. n = 114	
Specifinių vidinių stresorių	8,56	9,44	8,33	7,55	$U = 4060,0$, $p = 0,001^{***}$
	$U = 12533,50$, $p = 0,045^{**}$		$U = 3444,0$, $p = 0,087$		
Bendrų vidinių stresorių	9,03	10,22	8,49	7,16	$U = 3806,0$, $p = 0,001$
	$U = 13081,0$, $p = 0,022$		$U = 3131,0$, $p = 0,032$		
Išorinių stresorių	9,5	9,86	8,07	6,75	$U = 4680,0$, $p = 0,001$
	$U = 16057,0$, $p = 0,971$		$U = 3644,0$, $p = 0,118$		
Konfliktiškų santykių	5,34	6,51	4,78	4,21	$U = 4489,0$, $p = 0,001$
	$U = 13395,0$, $p = 0,003$		$U = 3861,0$, $p = 0,105$		

* 4 prokurorai nenurodė miesto, kuriame dirba.

** Nurodytos p reikšmės, gautos palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus (taikytas Mano, Vitnio ir Wilkoxono kriterijus).

*** Nurodytos p reikšmės, gautos lyginant 2017 metų didžiųjų ir kitų šalies miestų prokurorų skalių įverčių rezultatus.

Išanalizavus 2017 metų tyrimo didžiuosiuose ir mažesniuose miestuose dirbančių tiriamųjų atsakymus, statistiškai reikšmingų skirtumų nustatyta lyginant visų keturių skalių įverčių vidurkius ($p < 0,001$). Gauti rezultatai rodo, kad prokurorams, dirbantiems didžiuosiuose šalies miestuose, palyginti su dirbančiais mažesniuose miestuose, daug stipresnę stresą sukelia situacijos, susijusios su prokuroro darbo specifika, prokuratūros organizacijos ir valdymo ypatumais, taip pat situacijos, atspindinčios sąveiką su politikais, žiniasklaida ir piliečiais bei konfliktiškus santykius su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis.

Palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus, net keli reikšmingi skirtumai nustatyti lyginant didžiuosiuose šalies miestuose dirbančių prokurorų skalių įverčių vidurkius. Abiejų tyrimų rezultatų

palyginimas atskleidė, kad 2017 metais didžiuosiuose šalies miestuose dirbę prokurorai, palyginti su juose dirbusiais 2013 metais, daug stipresnį stresą patiria situacijose, susijusiose su prokuroro darbo specifika ($p < 0,05$) ir prokuratūros organizacijos bei valdymo ypatumais ($p < 0,05$), taip pat situacijose, atspindinčiose konfliktiškus santykius su kitais žmonėmis ar aplinkybėmis ($p < 0,01$). 2017 metais, palyginti su 2013 metais, mažesniuose šalies miestuose dirbusių prokurorų visų skalių įverčiai sumažėjo (lyginant Bendrų vidinių stresorių skalės įverčius, nustatytas reikšmingas skirtumas, $p < 0,05$). Taigi 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatų palyginimas leidžia manyti, kad prokuratūros reforma didesnę neigiamą poveikį tiriamųjų savijautai galėjo padaryti didžiuosiuose šalies miestuose dirbantys prokurorams: jie nurodė, kad net trijose iš keturių tirtų situacijų grupių patiria daug stipresnį stresą nei anksčiau.

Taip pat palyginome, kaip Prokurorų patiriamo streso klausimyno skales vertina Generalinėje, apygardos ir apylinkės prokuratūrose dirbantys tiriamieji (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Generalinės, apygardos ir apylinkės prokuratūrose dirbančių tiriamųjų Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalių įverčiai: 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatai

Skalė	Prokuratūra						Skirtingose prokuratūrose dirbančių tiriamųjų skalių įverčių palyginimas
	Generalinė		apygardos		apylinkės		
	2013 m. n = 31	2017 m. n = 13*	2013 m. n = 92	2017 m. n = 51	2013 m. n = 226	2017 m. n = 202	
Specifinių vidinių stresorių	7,6	7,93	8,03	9,40	8,83	8,49	H = 0,981, p = 0,612***
	U = 121,00, p = 0,529**		U = 1513,00, p = 0,077		U = 16667,50, p = 0,305		
Bendrų vidinių stresorių	9,1	9,92	8,22	9,52	9,31	8,80	H = 2,157, p = 0,340
	U = 123,00, p = 0,573		U = 1397,50, p = 0,049		U = 17045,50, p = 0,154		
Išorinių stresorių	10,66	11,41	8,28	8,49	9,17	8,36	H = 4,595, p = 0,100
	U = 163,00, p = 0,830		U = 1736,00, p = 0,731		U = 17906,0, p = 0,089		
Konfliktiškų santykių	5,87	5,53	4,9	5,93	5,35	5,36	H = 0,874, p = 0,646
	U = 182,50, p = 0,924		U = 1702,00, p = 0,109		U = 19655,50, p = 0,766		

* 8 prokurorai nenurodė darbo vietas.

** Nurodytos p reikšmės, gautos palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus (taikytas Mano, Vitnio ir Wilkoxono kriterijus).

*** Nurodytos p reikšmės, gautos lyginant 2017 metais skirtingose prokuratūrose dirbančių tiriamųjų skalių įverčius (taikytas Kruskalo ir Voliso kriterijus).

Palyginus 2017 metais skirtingose prokuratūrose dirbusių tiriamųjų atsakymus, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta, tačiau gautų duomenų palyginimas atskleidė tokias tendencijas: 1) apygardos prokuratūrose dirbantys prokurorai, palyginti su dirbančiais Generalinėje ir apylinkės prokuratūrose, patiria stipresnį stresą, susijusį su prokuroro darbo specifika (specifiniai vidiniai stresoriai sukelia stiprų stresą 51,2 proc. dirbančiųjų apygardos prokuratūrose ir po 40 proc. dirbančiųjų apylinkės bei Generalinėje prokuratūrose); 2) Generalinėje prokuratūroje dirbantys prokurorai, palyginti su dirbančiais apylinkės ir apygardos prokuratūrose, patiria stipresnį stresą situacijose, susijusiose su prokuratūros organizacijos ir valdymo ypatumais, taip pat atspindinčiose sąveiką su politikais, žiniasklaida ir piliečiais (pvz., išoriniai

stresoriai sukelia stiprų stresą 63,6 proc. dirbančiųjų Generalinėje prokuratūroje ir 36,3 proc. dirbančiųjų apylinkės bei 34,1 proc. – apygardos prokuratūrose). Galima sakyti, kad Generalinėje prokuratūroje dirbantys prokurorai didžiausią stresą patiria tada, kai jiems tenka susidurti su politikais, žiniasklaidos atstovais ir piliečiais – Išorinių stresorių skalės įverčių vidurkis siekia 11,41 balo, kuris rodo šiose situacijose patiriamą stiprų stresą (panaši tendencija nustatyta ir 2013 m. tyrime).

Palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimuose dalyvavusių ir skirtingose prokuratūrose dirbančių prokurorų skalių įverčių vidurkius nustatyta, kad statiškai reikšmingai skiriasi tik apygardos prokuratūrose dirbančių tiriamųjų Bendrų vidinių stresorių skalės įverčiai ($p < 0,05$). Abiejų tyrimų rezultatų palyginimas atskleidė, kad 2017 metais apygardos prokuratūrose dirbę prokurorai, palyginti su dirbusiais 2013 metais, daug stipresnį stresą patiria situacijose, susijusiose su prokuratūros organizacijos ir valdymo aspektais. Antrasis tyrimas taip pat atskleidė tendenciją, kad apygardos prokuratūrose dirbantiems prokurorams ir kitos situacijos (susijusios su prokuroro darbo specifika, atspindinčios sąveiką su politikais, žiniasklaida ir piliečiais, taip pat konfliktiškus santykius su kitais žmonėmis ar aplinkybėmis) pastaruoju metu sukelia didesnę stresą. Be to, abiejų tyrimų rezultatų palyginimas atskleidė, kad Generalinėje prokuratūroje dirbantiems prokurorams 2017 metais, palyginti su 2013 metais, didesnę stresą sukelia prokuroro darbo specifika, prokuratūros organizacijos ir valdymo ypatumai, taip pat sąveika su politikais, žiniasklaida ir piliečiais (o apylinkės prokuratūrose dirbantiems prokurorams šios situacijos pastaruoju metu sukelia mažesnę stresą).

Prokurorų patiriamo streso stiprumas

Atsižvelgdami į tai, kad išvestinis streso rodiklis galėjo svyruoti nuo 1 iki 25 balų, kiekvienoje situacijų grupėje išskyrėme prokurorų, patiriančių silpną, vidutinį ir stiprų stresą, procentą (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. **Prokurorų įvairiose situacijose patiriamo streso stiprumas: 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatai**

Patiriamo streso stiprumas	Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalė							
	Specifinių vidinių stresorių		Bendrų vidinių stresorių		Išorinių stresorių		Konfliktiškų santykių	
	2013 m.	2017 m.	2013 m.	2017 m.	2013 m.	2017 m.	2013 m.	2017 m.
Silpnas	18,1*	18,3	24,9	24,9	29,3	33,4	60,4	52,9
Vidutinis	45,1	39,4	31,7	32,9	28,8	29,7	28,5	33,6
Stiprus	36,8	42,3	43,4	42,2	41,9	36,9	11,1	13,5
	$\chi^2 = 1,986, p = 0,371^{**}$		$\chi^2 = 0,100, p = 0,951$		$\chi^2 = 1,714, p = 0,424$		$\chi^2 = 3,315, p = 0,191$	

* Nurodytas prokurorų, patiriančių atitinkamo stiprumo stresą, procentas.

** Nurodytos taikyto Chi kvadrato suderinamumo kriterijaus ir p reikšmės, gautos palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus.

2017 metų tyrimo rezultatai rodo, kad daugiau kaip trečdalis apklaustų prokurorų įvairiose situacijose (išskyrus tas, kurios atspindi konfliktiškus santykius su kitais žmonėmis ar aplinkybėmis) patiria stiprų stresą (2013 m. tyrime gauti panašūs rezultatai, todėl, palyginus abiejų tyrimų rezultatus, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta). Didžiausiai daliai prokurorų stiprų stresą sukelia situacijos, susijusios su specifiniais (42,3 proc.) ir bendrais (42,2 proc.) vidiniais stresoriais, 36,9 proc. prokurorų stiprų stresą patiria sąveikaudami su politikais, žiniasklaida ir piliečiais, o mažiausia dalis (13,5 proc.) – esant konfliktiškiems santykiams su kitais žmonėmis ar aplinkybėmis.

Išanalizavus 2017 metų tyrimo rezultatus, taip pat nustatyta statistiškai reikšmingų prokurorų, patiriančių silpną, vidutinį ir stiprų stresą, skirtumų (Specifinių vidinių stresorių skalėje: $\chi^2 = 22,275$,

$p < 0,001$; Bendrų vidinių stresorių skalėje: $\chi^2 = 10,160$, $p < 0,01$; Konfliktiškų santykių skalėje: $\chi^2 = 56,664$, $p < 0,001$). Šie rezultatai rodo, kad prokurorų darbo specifika ir įvairūs prokuratūros organizacijos ir valdymo aspektai mūsų tiriamiesiems daug dažniau sukelia stiprų ar vidutinio stiprumo, o ne silpną stresą. O konfliktiški santykiai su kitais žmonėmis ar aplinkybėmis prokurorams daug dažniau sukelia silpną, o ne vidutinio stiprumo ar stiprų stresą. Vertinant Išorinių stresorių skalės rezultatus statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta ($\chi^2 = 1,839$, $p > 0,05$), tačiau kaip ir 2013 metų tyrime išliko tendencija, kad didesnė prokurorų dalis situacijose, atspindinčiose sąveiką su politikais, žiniasklaida ir piliečiais, patiria stiprų, o ne silpną stresą.

Tiriamųjų Streso įveikos klausimyno skalių vertinimai

Analizuodami gautus rezultatus iš pradžių apskaičiavome streso įveikos skalių įverčių vidurkius (vertinant klausimyno teiginius buvo taikoma penkių balų skalė (1 reiškė „niekada“, 2 – „retai“, 3 – „kartais“, 4 – „dažnai“ ir 5 – „visada“) (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Streso įveikos klausimyno skalių įverčių vidurkiai: 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatai

Skalė	2013 m.		2017 m.		Mano ir Vitnio U	<i>p</i> reikšmė*
	Įverčių vidurkis	Standartinis nuokrypis	Įverčių vidurkis	Standartinis nuokrypis		
Socialinės paramos	3,03	0,758	3,06	0,804	45875,50	0,962
Problemų sprendimo	3,98	0,676	4,02	0,727	44109,50	0,299
Emocinės iškvos	1,81	0,516	1,87	0,570	43150,00	0,248
Vengimo	2,91	0,702	2,93	0,761	46064,00	0,968

* Nurodytos *p* reikšmės, gautos palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus (taikytas Mano, Vitnio ir Vilkoksono kriterijus).

2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatų palyginimas atskleidė, kad visų keturių Streso įveikos klausimyno skalių įverčių vidurkiai statistiškai reikšmingai nesiskiria. Pateikti duomenys rodo, kad 2017 metų tyrime dalyvavę prokurorai (kaip ir 2013 m.), susidūrę su stresiniais įvykiais, dažniausiai taiko problemų sprendimo strategiją (Problemų sprendimo skalės įverčių vidurkis – 4,02, t. y. ši strategija taikoma dažnai). Taikant šią strategiją žmogus paprastai stengiasi analizuoti probleminę situaciją, apgalvoja visus galimus sprendimo variantus, savo veiksmų padarinius, išsikelia pagrindinius ir tarpinius tikslus, taip pat siekia įgyti naujų žinių, kurios galėtų būti naudingos problemai spręsti.

Socialinės paramos įveikos strategija – antroji pagal taikymo dažnumą (Socialinės paramos skalės įverčių vidurkis – 3,06, t. y. ši strategija taikoma kartais). Šiuo atveju, susidūręs su stresiniais įvykiais, žmogus ieško artimųjų paramos, kalbasi su kitais apie galimus problemas sprendimo būdus, kreipiasi į tuos asmenis, kurie gali suprasti, siekia jų užuojautos ir emocinio palaikymo.

Rečiausiai prokurorai taikė vengimo (Vengimo skalės įverčių vidurkis – 2,93, t. y. ši strategija taikoma šiek tiek rečiau negu „kartais“), taip pat emocinės iškvos įveikos strategiją (Emocinės iškvos skalės įverčių vidurkis – 1,87, t. y. ši strategija taikoma retai). Vengimas reiškia, kad, susidūręs su stresine situacija, žmogus stengiasi negalvoti apie tai, kas įvyko (arba stengiasi nukreipti dėmesį nuo problemos į neutralius ar malonius dalykus), bando imtis kitos veiklos ar tikisi, kad laikas pats savaime išspręs iškilusias problemas. O tipiškai emocinės iškvos raiškos būdai – kitų žmonių ar nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių kritika, kaltinimas dėl atsiradusios problemos, taip pat susikaupusios emocinės įtampos ir pykčio išlijimas ant kitų.

Palyginus visų keturių Streso įveikos klausimyno skalių įverčių vidurkius, nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas ($S = 537,566$, $p < 0,001$, taikytas Frydmano kriterijus). Jis rodo reikšmingus streso įveikos strategijų taikymo dažnio skirtumus: prokurorai dažniausiai taiko problemų sprendimo, o rečiausiai – emocinės iškvos strategiją (socialinės paramos ir vengimo strategija užima tarpinę poziciją).

Moterų ir vyrų Streso įveikos klausimyno skalių vertinimas

Toliau analizavome klausimyno skalių įverčius, atsižvelgdami į tiriamųjų demografines charakteristikas, jų darbo patirtį ir darbo vietą. Pirmiausia palyginome, ar skiriasi moterų ir vyrų Streso įveikos klausimyno skalių įverčiai (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. Moterų ir vyrų Streso įveikos klausimyno skalių įverčiai: 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatai

Skalė	Moterų skalių įverčių vidurkiai		Vyrų skalių įverčių vidurkiai		Moterų ir vyrų skalių įverčių palyginimas
	2013 m. n = 148	2017 m. n = 139	2013 m. n = 189	2017 m. n = 129	
Socialinės paramos	3,18	3,16	2,95	2,95	$U = 7137,0$, $p = 0,039^{**}$
	$U = 9600,0$, $p = 0,721^*$		$U = 11762,50$, $p = 0,917$		
Problemų sprendimo	4,05	4,10	3,96	3,93	$U = 7589,0$, $p = 0,107$
	$U = 9433,0$, $p = 0,473$		$U = 11872,50$, $p = 0,934$		
Emocinės iškvos	1,85	1,87	1,78	1,87	$U = 8105,50$, $p = 0,813$
	$U = 9679,50$, $p = 0,810$		$U = 10624,50$, $p = 0,184$		
Vengimo	2,93	2,97	2,91	2,88	$U = 7830,50$, $p = 0,312$
	$U = 9560,0$, $p = 0,602$		$U = 11174,0$, $p = 0,394$		

* Nurodytos p reikšmės, gautos palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus (taikytas Mano, Vitnio ir Vilkoksono kriterijus)

** Nurodytos p reikšmės, gautos lyginant 2017 metų tyrimo moterų ir vyrų skalių įverčius (taikytas Mano, Vitnio ir Vilkoksono kriterijus)

Išanalizavus 2017 metų tyrime dalyvavusių skirtingos lyties prokurorų atsakymus, statistiškai reikšmingas skirtumas nustatytas lyginant Socialinės paramos skalės įverčių vidurkius. Gauti duomenys atskleidė, kad moterys, palyginti su vyrais, daug dažniau ($p < 0,05$) taiko socialinės paramos įveikos strategiją, o kitas streso įveikos strategijas abiejų lyčių atstovai taiko panašiai (panašūs rezultatai buvo gauti ir 2013 m.).

2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatų palyginimas atskleidė, kad tiek moterų, tiek vyrų Streso įveikos klausimyno skalių įverčių vidurkiai reikšmingai nesiskyrė, t. y. 2017 metais apklausti abiejų lyčių prokurorai panašiai taikė streso įveikos strategijas kaip ir 2013 metais.

Skirtingo amžiaus, skirtingą darbo stažą ir skirtingą šeiminių statusą turinčių tiriamųjų Streso įveikos klausimyno skalių vertinimas

Palyginę 2017 metų tyrime dalyvavusių skirtingą darbo stažą (6–10 m., 11–15 m., 16–39 m.) ir skirtingą šeiminių statusą (tiriamieji buvo sujungti į dvi grupes: a) „gyvena vienas“ (šiai grupei priskyrėme nevedusius / netekėjusias, išsiskyrusius ir našlius (-es)); b) „gyvena kartu su partnere (-iu) / sutuoktine

(-iu)“ (šiai grupei priskyrėme tiriamuosius, kurie gyveno su partneriu (-e) nesusituokę (-usios), taip pat buvo vedę / ištekęsios)) turinčių tiriamųjų atsakymus, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatėme (taikėme Kruskalo ir Voliso, taip pat Mano, Vitnio ir Vilkoksono kriterijus). Kitaip tariant, neatsižvelgiant į turimą darbo stažą ir šeiminį statusą, prokurorai, susidūrę su stresiniais įvykiais, įvairias įveikos strategijas taiko panašiai: dažniausiai yra taikomos problemų sprendimo ir socialinės paramos, o rečiau – emocinės išskrovos streso įveikos strategijos. Panašių rezultatų buvo gauta ir 2013 metų tyrime, todėl, palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta.

Analizuojant 2017 metais apklaustų skirtingo amžiaus grupių (29–40, 41–50 ir 51–63 m.) tiriamųjų rezultatus nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi vengimo streso įveikos strategijos taikymas ($p < 0,05$, žr. 10 lentelę). Gauti rezultatai atskleidė, kad jauniausios amžiaus grupės (29–40 m.) prokurorai, palyginti su vyresniais, susidūrę su stresinėmis situacijomis, yra linkę daug dažniau taikyti vengimo įveikos strategiją. Palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus nustatyta, kad 2017 metais tyrime dalyvavę 29–40 metų prokurorai, palyginti su šios amžiaus grupės prokurorais, tyrime dalyvavusiais 2013 metais, reikšmingai dažniau ($p < 0,01$) taikė vengimo streso įveikos strategiją.

10 lentelė. Skirtingo amžiaus grupių tiriamųjų Streso įveikos klausimyno skalių įverčiai: 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatai

Skalė	Amžiaus grupė						Skirtingo amžiaus grupių skalių įverčių palyginimas
	29–40 m.		41–50 m.		51–63 m.		
	2013 m. n = 153	2017 m. n = 53	2013 m. n = 125	2017 m. n = 115	2013 m. n = 44	2017 m. n = 75	
Socialinės paramos	3,08	3,22	3,01	3,11	2,97	2,92	H = 4,077, p = 0,130**
	U = 3454,0, p = 0,302*		U = 6530,50, p = 0,428		U = 1547,0, p = 0,739		
Problemų sprendimo	4,06	4,13	3,96	3,99	3,92	4,07	H = 1,417, p = 0,492
	U = 3645,0, p = 0,523		U = 6613,0, p = 0,389		U = 1390,50, p = 0,224		
Emocinės išskrovos	1,79	1,97	1,85	1,89	1,80	1,76	H = 2,758, p = 0,252
	U = 3180,0, p = 0,072		U = 7043,50, p = 0,963		U = 1518,0, p = 0,897		
Vengimo	2,88	3,20	2,91	2,85	3,0	2,89	H = 8,251, p = 0,016
	U = 2945,0, p = 0,009		U = 6375,0, p = 0,276		U = 1496,0, p = 0,534		

* Nurodytos p reikšmės, gautos palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus (taikytas Mano, Vitnio ir Vilkoksono kriterijus).

** Nurodytos p reikšmės, gautos lyginant 2017 metų tyrimo skirtingo amžiaus grupių skalių įverčius (taikytas Kruskalo ir Voliso kriterijus).

Tiriamųjų darbo vieta ir Streso įveikos klausimyno skalių vertinimas

Iš pradžių palyginome prokurorų, dirbančių arba viename iš didžiųjų šalies miestų (Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, Šiauliuose, Vilniuje), arba kituose šalies miestuose Streso įveikos klausimyno skalių įverčius (žr. 11 lentelę).

11 lentelė. Miestas, kuriame dirbo prokurorai, ir Streso įveikos klausimyno skalių įverčiai: 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatai

Skalė	Miestas, kuriame dirbo prokurorai				Didžiųjų ir kitų šalies miestų prokurorų skalių įverčių palyginimas
	didžiųjų šalies miestų prokurorų skalių įverčių vidurkiai		kitų šalies miestų prokurorų skalių įverčių vidurkiai		
	2013 m. n=247	2017 m. n=156	2013 m. n=88	2017 m. n=114	2017 m.
Socialinės paramos	3,04	3,21	3,05	2,89	$U = 6430,50$, $p = 0,002^{**}$
	$U = 16654,50$, $p = 0,083^*$		$U = 4191,50$, $p = 0,105$		
Problemų sprendimo	3,95	4,04	4,12	4,0	$U = 8067,0$, $p = 0,487$
	$U = 16812,50$, $p = 0,072$		$U = 4413,50$, $p = 0,298$		
Emocinės iškvos	1,85	1,95	1,72	1,78	$U = 6946,50$, $p = 0,045$
	$U = 17303,50$, $p = 0,210$		$U = 4371,0$, $p = 0,388$		
Vengimo	2,91	3,01	2,93	2,84	$U = 7504,50$, $p = 0,147$
	$U = 17484,50$, $p = 0,325$		$U = 4503,50$, $p = 0,344$		

* Nurodytos p reikšmės, gautos palyginus 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatus (taikytas Mano, Vitnio ir Vilkoksono kriterijus).

** Nurodytos p reikšmės, gautos lyginant 2017 metais didžiuosiuose ir kituose šalies miestuose dirbusių tiriamųjų skalių įverčius (taikytas Mano, Vitnio ir Vilkoksono kriterijus).

Išnagrinėjus 2017 metais skirtinguose šalies miestuose dirbusių prokurorų atsakymus, statistiškai reikšmingų skirtumų nustatyta lyginant Socialinės paramos ($p < 0,01$) ir Emocinės iškvos ($p < 0,05$) skalių įverčių vidurkius. Gauti rezultatai parodė, kad viename iš didžiųjų šalies miestų dirbę prokurorai, palyginti su dirbusiais kituose miestuose, susidūrė su stresiniais įvykiais, daug dažniau taikė socialinės paramos ir emocinės iškvos įveikos strategijas (dirbusieji didžiuosiuose šalies miestuose, palyginti su kitais miestais, ir 2013 m. reikšmingai dažniau taikė emocinės iškvos įveiką). Atsižvelgiant į tai, kad didžiuosiuose šalies miestuose dirbantys prokurorai, palyginti su dirbančiais kituose miestuose, įvairiose situacijose patiria didesnę stresą (žr. 5 lentelę), ir kad abiejų tyrimų metu išlieka panašios streso įveikos strategijų taikymo tendencijos, galima kelti prielaidą, jog įvairiuose šalies miestuose dirbančių prokurorų streso įveikos strategijų taikymo skirtumai gali būti susiję su patiriamu stresu (tačiau šiai prielaidai patikrinti reikia atlikti papildomus tyrimus).

Palyginus 2017 metais skirtingose prokuratūrose dirbusių tiriamųjų atsakymus, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta (taikytas Kruskalo ir Voliso kriterijus), t. y. neatsižvelgiant į tai, Generalinėje, apygardos ar apylinkės prokuratūrose dirbo tiriamieji, jie įvairias streso įveikos strategijas taikė panašiai (dažniausiai buvo taikoma problemų sprendimo, o rečiausiai – emocinės iškvos įveikos strategija). Panašūs rezultatai buvo gauti ir 2013 metais, todėl, palyginus abiejų tyrimų rezultatus, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta.

Prokurorų patiriamo streso ir taikomų streso įveikos strategijų sąsajos

Galiausiai analizavome, kaip įvairiose situacijose (susijusiose su prokurorų darbo specifika, prokuratūros organizacijos ir valdymo ypatumais, sąveika su politikais, žiniasklaida ir piliečiais, taip pat konfliktiškais santykiais su kitais žmonėmis ar aplinkybėmis) skirtingo stiprumo stresą patiriantys prokurorai taiko įvairias streso įveikos strategijas (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. Įvairių skirtingą stresą sukeliančių situacijų ir Streso įveikos klausimyno skalių įverčių sąsajos

Streso įveikos klausimyno skalės	Prokurorų patiriamo streso klausimyno skalės											
	Specifinių vidinių stresorių			Bendrų vidinių stresorių			Išorinių stresorių			Konfliktiškų santykių		
	silpnas	vidutinis	stiprus	silpnas	vidutinis	stiprus	silpnas	vidutinis	stiprus	silpnas	vidutinis	stiprus
Socialinės paramos	2,87*	2,99	3,20	2,89	3,08	3,17	2,95	3,14	3,16	2,89	3,26	3,33
	$H = 4,755,$ $p = 0,093^{**}$			$H = 3,146,$ $p = 0,207$			$H = 2,660,$ $p = 0,264$			$H = 13,975,$ $p = 0,001$		
Problemų sprendimo	3,72	3,88	4,20	3,73	4,07	4,15	3,77	4,09	4,15	3,81	4,17	4,30
	$H = 12,645,$ $p = 0,002$			$H = 12,130,$ $p = 0,002$			$H = 10,117,$ $p = 0,006$			$H = 16,367,$ $p = 0,001$		
Emocinės iškvos	1,69	1,83	2,05	1,79	1,87	1,96	1,78	1,86	1,98	1,75	1,92	2,19
	$H = 13,427,$ $p = 0,001$			$H = 3,351,$ $p = 0,187$			$H = 4,787,$ $p = 0,091$			$H = 18,638,$ $p = 0,001$		
Vengimo	2,81	2,73	3,20	2,69	2,99	3,02	2,69	2,93	3,02	2,87	2,93	3,08
	$H = 18,589,$ $p = 0,001$			$H = 7,735,$ $p = 0,021$			$H = 7,856,$ $p = 0,020$			$H = 2,460,$ $p = 0,292$		

* Pateikti skirtingo stiprumo stresą patiriančių tiriamųjų Streso įveikos klausimyno skalių įverčių vidurkiai.

** Nurodytos p reikšmės, gautos lyginant skirtingo stiprumo stresą patiriančių tiriamųjų „Streso įveikos“ klausimyno skalių įverčius (taikytas Kruskalo ir Voliso kriterijus).

Kaip rodo 2017 metų tyrimo duomenys, prokurorai, patiriantys stiprų stresą (palyginti su patiriančiais vidutinio stiprumo ar silpną stresą) situacijose, susijusiose su (a) prokurorų darbo specifika (Specifinių vidinių stresorių skalė), daug dažniau taiko problemų sprendimo ($p < 0,01$), emocinės iškvos ($p < 0,001$) ir vengimo įveikos strategiją ($p < 0,001$); situacijose, susijusiose su (b) prokuratūros organizacijos ir valdymo ypatumais (Bendrų vidinių stresorių skalė), daug dažniau taiko problemų sprendimo ($p < 0,01$) ir vengimo įveikos strategiją ($p < 0,05$); situacijose, atspindinčiose (c) sąveiką su politikais, žiniasklaida ir piliečiais (Išorinių stresorių skalė), daug dažniau taiko problemų sprendimo ($p < 0,01$) ir vengimo įveikos strategiją ($p < 0,05$); situacijose, atspindinčiose (d) konfliktiškus santykius su kitais žmonėmis ar aplinkybėmis (Konfliktiškų santykių skalė), daug dažniau taiko socialinės paramos ($p < 0,001$), problemų sprendimo ($p < 0,001$) ir emocinės iškvos įveikos strategiją ($p < 0,001$).

Taigi 2017 metų tyrimo rezultatai atskleidė, kad tiriamųjų patiriamas stresas yra dažniausiai reikšmingai susijęs su dviejų Streso įveikos klausimyno skalių įverčiais – stiprų stresą patiriantys prokurorai, palyginti su tais, kurie patiria silpną ar vidutinio stiprumo stresą, daug dažniau taiko problemų sprendimo ir vengimo įveikos strategijas (analizuojant konfliktiškus santykius su kitais žmonėmis ar aplinkybėmis, stiprų stresą patiriantys asmenys, palyginti su tais, kurie patiria silpną ar vidutinio stiprumo stresą, taip pat linkę dažniau taikyti vengimo įveikos strategiją, tačiau šiuo atveju skirtumas nėra statistiškai reikšmingas). Kitaip tariant, patyrę stiprų stresą, prokurorai daug dažniau ne tik analizuoja probleminę situaciją, apgalvoja galimus jos sprendimo variantus, bet ir stengiasi nukreipti dėmesį nuo problemos, bando imtis kitos veiklos arba tikisi, kad laikas pats savaime išspręs susidariusias problemas. Reikia pridurti, kad 2013 metų tyrimo metu taip pat buvo nustatyta reikšmingų patiriamo streso ir vengimo įveikos strategijos taikymo sąsajų. Stiprų stresą patiriančių prokurorų dažnesnis vengimo įveikos strategijos taikymas gali atspindėti tai, kad jie nemano, jog savo pastangomis pajėgtų pašalinti

iškilusias problemas, todėl tiesiog stengiasi nuo jų nukreipti dėmesį. Galima pridurti, kad kitų autorių gauti rezultatai rodo, kad vengimo strategijos taikymas yra susijęs su tiek su didesniu darbo stresu, tiek su didesniais neigiamais pareigūnų patirto streso padariniais³³.

Išvados

Pirma, 2017 metais (panašiai kaip ir 2013 m.), situacijos, susijusios su prokuroro darbo specifika, prokuratūros organizacijos ir valdymo ypatumais, sąveika su politikais, žiniasklaida ir piliečiais, taip pat konfliktiškais santykiais su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis sukelia prokurorams vidutinio stiprumo stresą (paskutinioji situacijų grupė sukelia mažesnę, tačiau taip pat vidutinio stiprumo stresą).

Antra, 2017 metais daugiau kaip trečdalis apklaustų prokurorų įvairiose situacijose (išskyrus tas, kurios atspindi konfliktiškus santykius su kitais žmonėmis ar aplinkybėmis) patyrė stiprų stresą: dažniausiai prokurorams stiprų stresą sukėlė situacijos, susijusios su specifiniais (42,3 proc.) ir bendrais (42,2 proc.) vidiniais stresoriais, o 36,9 proc. prokurorų stiprų stresą patyrė sąveikaudami su politikais, žiniasklaida ir piliečiais (2013 m. tyrime gauti panašūs rezultatai).

Trečia, prokurorų patiriamas stresas yra susijęs su:

- 3.1. miesto, kuriame dirba tiriamieji, dydžiu: 2017 metais prokurorams, dirbantiems didžiuosiuose šalies miestuose, palyginti su dirbančiais mažesniuose miestuose, daug stipresnį stresą ($p < 0,001$) sukėlė visos analizuotos situacijos (o 2013 m. prokurorams, dirbantiems didžiuosiuose miestuose, palyginti su dirbančiais kituose miestuose, daug stipresnį stresą sukėlė tik viena situacija – sąveika su politikais, žiniasklaida ir piliečiais);
- 3.2. amžiumi: 2017 metais 32–40 metų amžiaus prokurorams (palyginti su 41–50 ir 51–63 m.) daug stipresnį stresą ($p < 0,05$) sukėlė prokurorų darbo specifika (o 2013 m. skirtingo amžiaus tiriamieji patyrė panašų stresą);
- 3.3. darbo stažu: 2017 metais 6–10 metų darbo stažą turintys prokurorai, palyginti su turinčiais didesnę darbo stažą, patyrė daug stipresnį stresą tiek situacijose, susijusiose su prokuroro darbo specifika ($p < 0,01$), tiek situacijose, kurios atspindi konfliktiškus santykius su įvairiais žmonėmis ar aplinkybėmis ($p < 0,05$) (o 2013 m. skirtingą darbo stažą turintys prokurorai patyrė panašų stresą);

Ketvirta, prokurorų patiriamas stresas nėra susijęs su:

- 4.1. lytimi: 2017 metais (panašiai kaip ir 2013 m.) tiek moterys, tiek ir vyrai patyrė panašų stresą;
- 4.2. prokuratūros tipu: 2017 metais skirtingose prokuratūrose (apylinkės, apygardos ar Generalinėje) dirbę tiriamieji patyrė panašų stresą (o 2013 m. apylinkės prokuratūrose dirbę tiriamieji, palyginti su dirbusiais Generalinėje ir apygardos prokuratūrose, patyrė daug stipresnį stresą, susijusį su prokuroro darbo specifika).

Penkta, 2017 metais (panašiai kaip ir 2013 m.) prokurorai, susidūrę su stresiniais įvykiais, dažniausiai taikė problemų sprendimo, o rečiausiai – emocinės iškvos įveikos strategiją (socialinės paramos ir vengimo strategija pagal taikymo dažnumą užima tarpinę poziciją).

Šešta, prokurorų taikomos streso įveikos strategijos yra susijusios su:

- 6.1. lytimi: 2017 metais (panašiai kaip ir 2013 m.) moterys, palyginti su vyrais, daug dažniau ($p < 0,05$) taikė socialinės paramos strategiją (o kitas streso įveikos strategijas abiejų lyčių atstovai taikė panašiai);

³³ GERSHON et al. Mental, physical, and behavioral outcomes <...>, 2009; PASILLAS et al. Occupational stress and psychological functioning <...>, 2006.

- 6.2. amžiumi: 2017 metais jauniausios amžiaus grupės (32–40 m.) prokurorai, palyginti su vyresniais (41–50 ir 51–63 m.), susidūrę su stresinėmis situacijomis, daug dažniau ($p < 0,05$) taikė vengimo strategiją (o 2013 m. skirtingo amžiaus prokurorai įvairias streso įveikos strategijas taikė panašiai);
- 6.3. miesto, kuriame dirba tiriamieji, dydžiu: 2017 metais prokurorai, dirbantys didžiuosiuose šalies miestuose, palyginti su dirbančiais mažesniuose miestuose, susidūrę su stresiniais įvykiais, daug dažniau taikė socialinės paramos ($p < 0,01$) ir emocinės iškvos ($p < 0,05$) įveikos strategijas (o 2013 m. prokurorai atitinkamai daug rečiau taikė problemų sprendimo ir daug dažniau – emocinės iškvos įveikos strategijas).

Septinta, prokurorų taikomos streso įveikos strategijos nėra susijusios su:

- 7.1. tiriamųjų darbo prokuratūroje stažu ir prokuratūros tipu (t. y. ar jie dirba Generalinėje, ar apygardos, ar apylinkės prokuratūroje; panašūs rezultatai buvo gauti ir 2013 m.);
- 7.2. šeiminiu statusu: 2017 metais skirtingo šeiminio statuso prokurorai, susidūrę su stresiniais įvykiais, įvairias įveikos strategijas taikė panašiai (o 2013 m. tiriamieji, kurie gyvena vieni, palyginti su gyvenančiais kartu su partnere (-iu) / sutuoktine (-iu), daug dažniau taikė socialinės paramos įveikos strategiją).

Aštunta, kuo daugiau streso patiria prokurorai, tuo dažniau jie taiko įvairias streso įveikos strategijas (2017 m. stiprų stresą patyrę prokurorai, palyginti su tais, kurie patyrė silpną ar vidutinio stiprumo stresą, įvairiose situacijose daug dažniau taikė problemų sprendimo ir vengimo įveikos strategijas).

Devinta, 2013 ir 2017 metų tyrimai atskleidė panašius rezultatus, jie leidžia kalbėti apie daugumą stabilias prokurorų patiriamo streso ir jo įveikos tendencijas.

Dešimta, remiantis gautais rezultatais galima teigti, kad patiriamas stresas yra pakankamai aktuali mūsų šalies prokurorų problema. 2013 ir 2017 metų tyrimų rezultatai rodo, kad prokurorai įvairiose situacijose patiria vidutinio stiprumo stresą, o tam tikrais atvejais daugiau kaip trečdalis prokurorų išgyvena stiprų stresą. Taigi šiai problemai turėtų būti skiriama daugiau dėmesio, be to, reikėtų nepalikti jos savieigai ir vien pačių prokurorų savipagalbai.

Literatūra

1. ANAND, S.; MANWEILLER, H. Stress and the Canadian criminal trial jury: A critical review of the literature and the options for dealing with juror stress. *Criminal Law Quarterly*, 2005, vol. 50 (4), p. 403–440.
2. BANDZEVIČIENĖ, R.; BIRBILAITĖ, S.; DIRŽYTĖ, A. Kriminalinės policijos pareigūnų stresas, jo įveika ir vidinė darma. *Socialinių mokslų studijos*, 2010, t. 4 (8), p. 21–37.
3. BRAFFORD, A.; REBELE, R. W. Judges' well-being and the importance of meaningful work. *Court Review*, 2018, vol. 54 (2), p. 60–72.
4. BREMER, C. F. Reducing judicial stress through mentoring. *Judicature*, 2004, vol. 87 (5), p. 244–250.
5. BROUGH, P.; WILLIAMS, J. Managing occupational stress in a high-risk industry: Measuring the job demands of correctional officers. *Criminal Justice and Behavior*, 2007, vol. 34, p. 555–567, <<https://doi.org/10.1177/0093854806294147>>.
6. BROWN, J. M.; CAMPBELL, E. A. *Stress and policing: Sources and strategies*. Chichester: John Wiley & Sons, 1994.
7. CARLSON, J. R.; ANSON, R. H.; THOMAS, G. Correctional officer burnout and stress: Does gender matter. *The Prison Journal*, 2003, vol. 83 (3), p. 277–288, <<https://doi.org/10.1177/0032885503256327>>.
8. CHAMBERLAIN, J.; MILLER, M. K. Stress in the courtroom: Call for research. *Psychiatry, Psychology and Law*, 2008, vol. 15 (2), p. 237–250, <<https://doi.org/10.1080/13218710802014485>>.
9. CHAMBERLAIN, J.; RICHARDSON, J. T. Judicial stress: A topic in need of research. In *Stress, Trauma and Wellbeing in the Legal System*. Ed. by M. K. Miller, B. H. Bornstein. New York: Oxford University Press, 2013, p. 269–290, <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199829996.003.0012>>.

10. CHAN, J.; POYNTON, S.; BRUCE, J. Lawyering stress and work culture: An Australian study. *University of New South Wales Law Journal*, 2014, vol. 37 (3), p. 1062–1102.
11. CHAPIN, M.; BRANNEN, S. J.; SINGER, M. I.; WALKER, M. Training police leadership to recognize and address operational stress. *Police Quarterly*, 2008, vol. 11 (3), p. 338–352, <<https://doi.org/10.1177/1098611107307736>>.
12. ČEKANAVIČIUS, V.; MURAUSKAS, G. *Statistika ir jos taikymai*. I dalis. Vilnius: TEV, 2001.
13. ČEKANAVIČIUS, V.; MURAUSKAS, G. *Statistika ir jos taikymai*. II dalis. Vilnius: TEV, 2002.
14. DOWDEN, C.; TELLIER, C. Predicting work-related stress in correctional officers: A meta-analysis. *Journal of Criminal Justice*, 2004, vol. 32, p. 31–47, <<https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2003.10.003>>.
15. FINN, P. Correctional officer stress – a cause for concern and additional help. *Federal Probation*, 1998, vol. 62 (2), p. 65–74.
16. FLORES, D. M.; MILLER, M. K.; CHAMBERLAIN, J.; RICHARDSON, J. T.; BORNSTEIN, B. H. *Judges' perspectives on stress and safety in the courtroom: An exploratory study*. *Court Review*, 2009, vol. 45 (3), p. 76–89.
17. GERSHON, R. R. M.; BAROCAS, B.; CANTON, A. N.; LI, X.; VLAHOV, D. Mental, physical, and behavioral outcomes associated with perceived work stress in police officers. *Criminal Justice and Behavior*, 2009, vol. 36 (3), p. 275–289, <<https://doi.org/10.1177/0093854808330015>>.
18. GRAKAUSKAS, Ž.; VALICKAS, G. Streso įveikos klausimynas: keturių faktorių modelio taikymas. *Psichologija*, 2006, t. 33, p. 64–75, <<https://doi.org/10.15388/psichol.2006.4316>>.
19. GUDAITĖ, U.; VALICKAS, G. Teisėjų patiriamas stresas ir jo įveikos ypatumai. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, 2014, t. 15, p. 91–110, <<https://doi.org/10.7220/2345-024x.15.5>>.
20. KEET, M.; HEAVIN, H.; SPARROW, S. Anticipating and managing the psychological cost of civil litigation. *Windsor Yearbook of Access to Justice*, 2017, vol. 34 (2), p. 73–98, <<https://doi.org/10.22329/wyaj.v34i2.5023>>.
21. KEINAN, G.; MALACH-PINES, A. Stress and burnout among prison personnel: Sources, outcomes and intervention strategies. *Criminal Justice and Behavior*, 2007, vol. 34, p. 380–398, <<https://doi.org/10.1177/0093854806290007>>.
22. LYNCH, D. R. The nature of occupational stress among public defenders. *The Justice System Journal*, 1997, vol. 19 (1), p. 17–35, <<https://doi.org/10.1080/23277556.1997.10871248>>.
23. McCARTY, W. P.; SKOGAN, W. G. Job-related burnout among civilian and sworn police personnel. *Police Quarterly*, 2013, vol. 16 (1), p. 66–84, <<https://doi.org/10.1177/1098611112457357>>.
24. MENARD, K. S.; ARTER, M. L. Stress, coping, alcohol use, and posttraumatic stress disorder among an international sample of police officers: Does gender matter? *Police Quarterly*, 2014, vol. 17 (4), p. 307–327, <<https://doi.org/10.1177/1098611114548097>>.
25. MILLER, M. K.; BORNSTEIN, B. H. Juror stress: Causes and interventions. *Thurgood Marshall Law Review*, 2004, vol. 30 (1), p. 237–269.
26. MILLER, M. K.; FLORES, D. M. Addressing the problem of courtroom stress. *Judicature*, 2007, vol. 91 (2), p. 60–69.
27. MILLER, M. K.; RICHARDSON, J. T. A model of causes and effects of judicial stress. *Judges' Journal*, 2006, vol. 45 (4), p. 20–23.
28. NORTON, L.; JOHNSON, J.; WOODS, G. Burnout and compassion fatigue: What lawyers need to know. *UMKC Law Review*, 2016, vol. 84 (4), p. 987–1002.
29. OWEN, S. S. Occupational stress among correctional supervisors. *The Prison Journal*, 2006, vol. 86 (2), p. 164–181, <<https://doi.org/10.1177/0032885506287816>>.
30. PASILLAS, R. M.; FOLLETTE, V. M.; PERUMEAN-CHANEY, S. E. Occupational stress and psychological functioning in law enforcement officers. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 2006, vol. 21 (1), p. 41–53, <<https://doi.org/10.1007/bf02849501>>.
31. PIERSON, P. B.; HAMILTON, A.; PEPPER, M.; ROOT, M. Stress hardiness and lawyers. *Journal of the Legal Profession*, 2017, vol. 42 (1), p. 1–67.
32. REED, K.; BORNSTEIN, B. H. A stressful profession: The experience of attorneys. In *Stress, Trauma and Wellbeing in the Legal System*. Ed. by M. K. Miller, B. H. Bornstein. New York: Oxford University Press, 2013, p. 217–244, <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199829996.003.0010>>.
33. SHOWALTER, C. R.; MARTELL, D. A. Personality, stress and health in American judges. *Judicature*, 1985, vol. 69 (2), p. 82–87.

34. SUMMERLIN, Z.; OEHME, K.; STERN, N.; VALENTINE, C. Disparate levels of stress in police and correctional officers: Preliminary evidence from a pilot study on domestic violence. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 2010, vol. 20 (6), p. 762–777, <<https://doi.org/10.1080/10911351003749169>>.
35. ŠALKAUSKAITĖ, A.; VALICKAS, G.; GRIKŠIENĖ, R.; RUKŠĖNAS, O. Policijos pareigūnų sprendimų priėmimas kritinėms aplinkybėmis. *Kriminologijos studijos*, 2015, t. 3, p. 29–58, <<https://doi.org/10.15388/crimlithuan.2015.0.8949>>.
36. TERPSTRA, J.; SCHAAP, D. Police culture, stress conditions and working styles. *European Journal of Criminology*, 2013, vol. 10 (1), p. 59–73, <<https://doi.org/10.1177/1477370812456343>>.
37. TETRICK, L. E.; WINSLOW, C. J. Workplace stress management interventions and health promotion. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 2015, vol. 2, p. 583–603, <<https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-032414-111341>>.
38. VALICKAS, G. Psichologinė pagalba kritiškais įvykius patyrusiems policijos pareigūnams. *Teisininkams apie stresą. Kolektyvinė mokslinė studija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2000, p. 243–258.
39. VALICKAS, G.; VABOLYTĖ, K. Policijos pareigūnų patiriamas stresas. *Psichologija*, 2002, t. 26, p. 37–53, <<https://doi.org/10.15388/psichol.2002..4398>>.
40. VALICKAS, G.; VANAGAITĖ, K. Prokurorų patiriamas stresas ir jo įveika. *Teisė*, 2015, t. 96, p. 7–24, <<https://doi.org/10.15388/teise.2015.96.8754>>.
41. VALICKAS, G.; ŽELVIENĖ, P.; GRAKAUSKAS, Ž. Patobulinto keturių faktorių streso įveikos klausimyno psichometriniai rodikliai. *Psichologija*, 2010, t. 41, p. 96–110, <<https://doi.org/10.15388/psichol.2010.0.2576>>.
42. VIOLANTI, J. M.; FEKEDULEGN, D.; HARTLEY, T. A.; CHARLES, L. E.; ANDREW, M. E.; MA, C. C.; BURCHFIEL, C. M. Highly rated and most frequent stressors among police officers: Gender differences. *American Journal of Criminal Justice*, 2016, vol. 41 (4), p. 645–662, <<https://doi.org/10.1007/s12103-016-9342-x>>.
43. WALTERS, J. A.; USSERY, W. Police stress: History, contributing factors, symptoms, and interventions. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 2007, vol. 30 (2), p. 169–188, <<https://doi.org/10.1108/13639510710753199>>.
44. YUN, I.; KIM, S.-G.; JUNG, S.; BORHANIAN, S. A study on police stressors, coping strategies, and somatization symptoms among South Korean frontline police officers. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 2013, vol. 36 (4), p. 787–802, <<https://doi.org/10.1108/pijpsm-03-2013-0020>>.
45. ZIMMERMAN, I. M. Helping judges in distress. *Judicature*, 2006, vol. 90 (1), p. 10–15.
46. ŽUKAUSKAS, G. P., TALJŪNAITĖ, M., JASMONTAITĖ, E., SUŠINSKAS, J. Pareigūnų stresų priežastys ir pasekmės. *Teisininkams apie stresą. Kolektyvinė mokslinė studija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2000, p. 221–242.

Peculiarities of stress and coping among public prosecutors:

Data from two studies

Gintautas Valickas

(Vilnius University)

Kristina Vanagaitė

(Vilnius University)

S u m m a r y

This article analyzes work-related stress experienced by Lithuanian prosecutors (349 and 274 prosecutors participated in the study in 2013 in 2017, respectively), its main sources, and the coping strategies used by the prosecutors. It also delves into the relations of stress, coping strategies, and prosecutors' sociodemographic characteristics. The participants completed the "Prosecutors' experienced stress" questionnaire developed by us (Valickas and Vanagaitė 2015) and the "Coping with stress" questionnaire developed by Valickas etc. (2006; 2010). The results obtained in 2013 and 2017 revealed similar main tendencies of stress experienced by prosecutors and their coping strategies. The four work-related situations in general caused moderate stress as experienced by prosecutors, but more than one third of prosecutors in three separate work-related situations experienced strong levels of stress. In 2017, the prosecutors' experience of stress was related with the size of the city or town they were working in, their age, and work experience. After encountering stress, prosecutors

are most likely to apply the problem solving coping strategy, and least likely – the emotional discharge coping strategy (both in 2013 and 2017). In 2017, the coping strategies were related with the sex, the age, and size of the city or town they were working in. Furthermore, the more stress prosecutors have to deal with, the more likely they apply various coping strategies (both in 2013 and 2017). The data gathered in 2013 and 2017 suggest that stress is a quite serious problem for Lithuanian prosecutors, so prosecution service leaders should devote more attention to it and not leave the matters of dealing with stress only to the self-assistance of prosecutors.

Prokurorų patiriamo streso ir jo įveikos ypatumai: dviejų tyrimų duomenys

Gintautas Valickas

(Vilniaus universitetas)

Kristina Vanagaitė

(Vilniaus universitetas)

S a n t r a u k a

Straipsnyje analizuojamas Lietuvos prokurorų (2013 m. buvo apklausta 349, o 2017 m. – 274 prokurorai) dėl darbo specifikos patiriamas stresas, svarbiausi jo šaltiniai ir taikomos streso įveikos strategijos, taip pat streso, įveikos strategijų bei prokurorų socialinių ir demografinių charakteristikų sąsajos. Tyrimo dalyviai užpildė Prokurorų patiriamo streso (Valickas ir Vanagaite, 2015) ir Streso įveikos (Grakauskas ir Valickas, 2006; Valickas ir kt., 2010) klausimynus. 2013 ir 2017 metų rezultatai atskleidė panašias pagrindines prokurorų patiriamo streso ir jo įveikos tendencijas. Keturios situacijų grupės, susijusios su prokuroro darbo specifika, sukelia prokurorams vidutinio stiprumo stresą, tačiau daugiau kaip trečdalis apklaustų prokurorų trijose iš jų patyrė stiprų stresą. 2017 metų rezultatai atskleidė, kad prokurorų patiriamas stresas yra susijęs su mieste, kuriame jie dirba, dydžiu, amžiumi ir darbo stažu. 2017 metais (panašiai kaip ir 2013 m.) prokurorai, susidūrę su stresiniais įvykiais, dažniausiai taikė problemų sprendimo, rečiausiai – emocinės iškvos strategiją, o jų taikomos įveikos strategijos buvo susijusios su lytimi, amžiumi ir mieste, kuriame jie dirba, dydžiu. Be to, kuo daugiau streso patiria prokurorai, tuo dažniau jie taiko įvairias streso įveikos strategijas (tiek 2013 m., tiek 2017 m.). Remiantis 2013 ir 2017 metų rezultatais galima teigti, kad patiriamas stresas yra pakankamai aktuali mūsų šalies prokurorų problema, kuriai turėtų būti skiriama daugiau dėmesio, taip pat nepalikti jos savieigai ir vien pačių prokurorų savipagalbai.